Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газет

1992 МАЙ 27
Хүхэгшэн могой һарын 25
СРЕДА
гарагай 4
№ 101 (18460)
сэн 6 мүн

Хабарай тарилга-92

СЭЛ НЭГЭТЭНЭЙ ХҮСЭН ЕХЭ

...нгэритэй хөөрөнь, — гэдэг ...й сеялкэнүүд ...хангадаг түлын добо өө... хара тортог ...аһан резинэ ...трактор тээ... гэжэ тарялуудай нэгэдэ... П. В. Печарал хандуулжа гарахань ...гэжэ һанаагаа ...ь, омогорхон, ...урихан мөнө... нюурһаань ...н дободо та... Павел Вла... ...ртэлжэ ерээ ...анизаторнууд ...амбаашалан, ...анда һулар... ...үрэб шүнха... ...шалгажа сү... ...һэн. Зарима... ...шприц ба... мухаридаг ...голнуудые ...нэй үнэтэй, ...мөөр сагта ...уһан илан... ...лонхой. Ямар нэгэ юумэнинь холхидон гээгдэшоо һаань, дары һэлгээд табижархиха запас частнуудай олдохонь бэрхэтэй болонхой. Ушар тиимэ... һээ имагтал механизаторнуудай оролдолгын хүсөөр лэ хүдөө ажахын техникын хүдэлхэ сагынь утадхагдана гээшэ.

Дүтэлхэдэмнайшье, ...ганние анхарха хүн үгы. Хэ... һэн юумэндээ бултал шохооронхой. Павел Владимировичай бардаастайгаар мэн... дэшэлхэдэл, бригадир Василий Леонидович Бородавкин сеялкын саанаһаа түрүүлэн бултайба. Удаалан бэшэ нухэдынь һубарилдаһаар долоон һархагар эрэшүүл сугларба.

— Хэр бэлэдхэл һайнтай тарилгадаа оробо гэшэбта? —гэжэ бригадирта хандахадамнай:

— Худөө ажахынгаа техникэ заһабарилха талаар манай арга боломжын зэргээр яһалал ехэ юумэн хэгдээ гэжэ тэмдэглэмээр. Байһан машинануудаа бултыень хараалагдаһан саг соогоо заһабарилжа дүүргэ һэмди. Гэбэшье эндэхи газарнай хадалиг, шулуулиг, хатуу хүрьһэтэй юм. Модо, бургааһанай ногоорхо эхилэнхэйшье

Тохоног дүнгэлсэн хамтадаа хүдэлхэдэ, сэдьхэлдэшье, бэедэшье амар ха юм. Ямаршье бэрхэшээлэй дайралдаа һаа, хүсэл нэгэтэнэй хүсэн ехэ, хамтаараа дабажа, урма зоригтой ябана ха юм.

Хубита Дугаров, Владимир Былков, Сергей Пахомов, Василий Бородавкин, Петр Спиридонов, Георгий Спиридонов, Виктор Резников гэгшэдые үдэшэн байхадаа, тарялашанай ажахын нэгэдэлэй түрүүлэгшэ П. В. Печкин иигэжэ хэлээ һэн:

— Эдэ хүбүүдтэ туулбаришан хэрэггүй. Өөһэдөө зорилгоёо һайнаар мэдэхэһээ гадна хүтэлбэрилэгшэдтөө эрилтэтэйгээр хандадаг юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бригадын гэшүүд; үрэһэ асарба; бригадир В. Бородавкин.

Т. НИМБУЕВАЙ
фототекст.

Загарайн район.

ЭРТЭ ЭХИЛҺЭНЭЙ АШААР

Бүри үнгэрэгшэ апрель һарын 29-дэ эндэхи тракторно-тарялан ажалай бригада эртынгээ тарилгада ороо юм. Түрүүн хара тарялаа, шэнээсэ тарижа эхилээ һэн.

Энэ хүдэлмэреэ эртэ эхилһэнэй ашаар мүнөө механизаторнууд ороohото ургамалнуудаа тарижа дүүргээд, малай тэжээлдэ ородог обёос, ешмээн, холимол ургамалнуудые тарижа захалба.

— Манай Хамнинин совхоз тарялашадай ажахынүүдай, бага, предприятинуудай ассоциаци болонхой. Тиимэһээ бидэ тарялан ажалай бригадынхид бүхы юумэнэйнгээ түлөө өөһэдөө харюусаха бэеэ дааһан коллектив болоо гээшэбди. Энэ тэрэ юумэн дуталдана, таһалдана. Бэрхэшээлнүүд олон даа. Сагай уларил лэ һанаагаа зобооно. Хура бороогүй, газарай хүрьһэндэ шиг нойтон бага. Ехээр гандаха болоод һаань, нюнь соо зарим газарта дахин тарилга хэхэ баатай болохобди,—гэжэ үнинэй механизатор Н. Д. Банзаракцаев хэлэнэ.

М. ГОНЧИКОВ.

Захааминай район.

ТАРЯАШАД НЭРЭЕЭ ҺАНАЖА...

Уг унгяараа, шуһа мяхаараа тарялаша зон өөһэдынгөө ёһо заншалые заяандаашье алдахагүй гэлсэдэг ааб даа. Тэрэнь яһала зүб.

Жэшээнь, Мухар-Шэбэрэй районой алишье нютагайхидые абаад үзэгты. Хэды бэрхэтэй сагай тохёолдоошье һаа, хабарай тарилгые хаһа болзор соонь үнгэргэһэн лэ байха. Мүн баһа ямаршье жэлдэ эндэхи зон таряа талха, хартаабха овощгүй һуухагүйл даа. Эдэмнай нэрэеэ хэзээшье һанаха.

Энэ жэлэй орёо бэрхэтэй эрхэ байдалдашье районой олонхи ажахынуудта хабарай тарилгын хүдэлмэри яһала эмхитэйгээр, эршэмтэйгээршье ябуулагдаха гэхээр.

Һаяхан бидэ «Мир» колхозой ахамад агроном А. И. Варфоломеевтэй ажахын тарялан дээгүүр ябаа һэмди.

Өмнөгөө нэгэдэхи тракторно-тарялан ажалай бригадада (бригадирынь В. А. Филатов) тарилгын хүдэлмэри урагшатай һайнаар ябуулагдана. Эндэхид шэнээсээ тарижа дүүргээд, обёосоо, хартаабхаяа, куузикугаа тарижа байнхай.

— Манайдаш хабарай тарилга гү, али ургаса хуряалга дээрэ гол хүдэлмэрине бэе дээрээ даажа гарадаг нэгэл бүлэг механизаторнууд бии юм. Тэдэнэй дундаһаа үнинэй механизаторнууд аха дүүнэр Михаил, Федор Федоровууд, Николай Пономаренко, Александр Будников болон үшөө хэдэн хүниис онсо нэрлэхээр. Юрэдөө, хүбүүнай булта хэниинь хэннье гэшэгүй оролдожо хүдэлнэ, — гэжэ бригадир В. А. Филатов хэлээ һэн.

Бүхы дээрээ энэ ажахыда мүнөө 2300 шахуу гектарта эртын ороohо тарялан таригдаад байна. Тэрэшэлэн 115 гектарта хартаабха таригдаа.

— Урдань бидэ хартаабха ургуулха тусхай звено эмхидхэдэг байгаабди. Харин мүнөө тиигэжэ илгаруулангүй, бүхы бригадаараа ороohо таряа, хартаабха һайнаар Ургуулхын түлөө булта оролдохо гэжэ шидээбди. Тиигэжэ техникын, хүнүүдэй хүсэн нэгэ жэгдээр хэрэглэгдэнэ. Булта адли харюусалгатай хүдэлнэ гээшэбди. Харин куузику, огородой эдеэ ургуулха звенонууд лэ амяарлагданхай, — гэжэ бригадир хөөрэнэ.

Манай тэндэ ябаһан үдэр М. И. Екимовэй даадаг ЛМО-гой звено куузику тарижа байгаа бэлэй. Бүхы 45 гектар куузикугай 25 гектарынь таригдаа.

Энэ газарай куузикугай ургасын хойноhоо харууhалха хүдэлмэридэмнай һургуулиин һурагшад хамһалсаха, бүртаг ногоень сэбэрлэхэ юм. Тиигэжэ бараг һайн ургаса абахал һанаатайбди,— гэжэ нүхэр Екимов хэлэбэ.

Мүн районой «Боом» хамтаралай механизаторнууд хабарай тарилгые амжалтатайгаар ябуулна. Энэ багахан ажахыда үсөөн үдэр соо 870 гектарта шэнээсэ, 500 гаран гектарта обёос таригдаа. Эртын тарилга дээрэ залуу механизаторнууд Чингис Бимбаев, Элбэг Тагаров, Александр Жигжитов, Геннадий Пунсыков гэгшэдэй агрегадууд үндэр бүтээсэтэйгээр хүдэлгэгдөө гэжэ тэмдэглэхээр.

Һүүлэй мэдээгээр, район соо хамтадаа 25 мянган гектарта ороohо тарялан, тэрэ тоодо 22 мянга үлүүтэй гектарта шэнээсэ, 2600 гаран гектарта обеос, 421 гектарта хара ороohон таригдаад, эртын тарилга гол түлэб саг соогоо дүүргэгдэбэ.

Солото огородшон Н. В. Болонев (Суулгын хамтын предприяти) түрүүтэй олохон звенонууд овощ тарижа захаланхай. Мүн иигээд ойрын үдэрнүүдтэ хаа хаанагүй малай тэжээлэй ургамалнууд таригдажа эхилхэ юм.

В. ШИРДАРМАЕВ,
«Земля Мухоршибири» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ГОЛ ЗОРИЛГОНУУДАА ТОДОРХОИЛНО

МОСКВА. Профсоюзай уласхоорондын нэгэдэлэй — Профсоюзуудай бүгэдэ нийтын конфедерацийн гүйсэдкомой заседани эндэ үнгэргэгдэбэ. Дулдыданги бэшэ гүрэнүүдэй эрхэтэдэй социальна эрхэнүүдые хангаха асуудалнууд тэндэ гол түлэб хаража үзэгдэбэ. Дэлгүүрэй таарамжагүй хойшолонгуудhаа шадал багатай хүн зоние хамгаалха, хүнүүдэй эдүүр энхые ба ажалые хамгаалха, оршон тойронхи дайда тухай анхарал оролдолго гаргаха, обществын бүхы гэшүүдэй ажабайдалай оюун ухаанай хэмжээе дээшэлүүлхэ хэмжээнүүдые хараалhан проект Профсоюзуудай бүгэдэ нийтын конфедерацийн түлөөлэгшэд зохёонхой. Национальна ба һалбаринн профсоюзуудта зүбшэн хэлсэһэнэйнь һүүлдэ СНГ-гэй оронуудай парламентнууд ба правительстванууд тус документые хаража үзэхэ ёһотой гэжэ һанамжалагдана.

Хүн зоние ажалаар, социальна ба пенсиин талаар хангаха асуудалнуудаар правительстванууд хоорондын хэлсээнүүдэй баталан абтахын тулада профсоюзай түб оролдохо юм.

ҺАНАМЖААРАА ХУБААЛДАБА

НОВОСИБИРСК. Россин Сүлөөтэ демократическа парти хадаа ерэдүйн парти мүн гэжэ тарэнэй түрүүлэгшэнэрэй нэгэн Марина Салье нэрлэбэ. Новосибирскдэ эмхидхэгдэһэн пресс-конференци дээрэ үгэ хэлэхэдээ, энэ эмхиин отделенинүүд 32 хото городуудта, гол түлэб Россин зүүн-хойто ба түб хубида бии юм гэжэ мэдээсэбэ. Холмогородо, Усолье-Сибирскдэ, бусад бага хото городуудта тус партийн нютагай эмхинүүдэй бии боложо байһаниинь ехэ туйлалта мүн гэжэ сэгнэбэ.

Үмсын зөөри, гэр бүлэ, шажан гэхэ мэтын Баруунай заншалта үнэтэй сэнтэй зүйлнүүдтэ түшэглэхэ ябадал элдэб бүлэг хүн зоной дунда дэмжэгдэхэ бэзэ гэжэ тэрэ һанамжална. Газарые үмсын зөөри болгохо, эмхидхэн байгуулгын суглаа зарлаха тухай референдумуудые эмхидхэлгэ политическэ ажабайдалай мүнөөнэй шатада тон шухала гэжэ тэрэ хэлээ. Эдэ зорилгонуудые туйлахын тулада политическэ бусад хүсэнүүдтэй, тобшолон хэлэбэл, Сибириин эмхинүүдтэй харилсаа холбоо тогтоохо гэжэ партий оролдохо юм гэбэ.

УЛАСХООРОНДЫН КОНГРЕСС

МОСКВА. Союзуудай байшангай Колонно зал соо славян арадуудай соёлой уласхоорондын конгресс үнгэргэдэнэ. 20 гаран оронһоо элитэ ехэ эрдэмтэд, литературын ба искусствын ажал ябуулагшад, санаартан тэрээндэ хабаадана.

Конгрессэй эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ Сергей Санкевичэй һанамжын ёһоор, мүнөө үедэ хүшэр хүндэ байдалда олон хүнүүдэйнь ороод байһан славян арадуудые нэгэдүүлгэдэ тус хуралдаан горитой үүргэ дүүргэхэ ёһотой. Славянуудай хуби заяан, тэдэнэй соёл болбосоролые сахин хамгаалха ба хүгжөөхэ тухай хөөрэлдөөн болоно. Гадна мүнөөнэй дэлхэй дээрэхи славянуудай хуби заяае, тэдэнэй соёлые хүгжөөхэ асуудалнуудые конгресс зүбшэн хэлсэхэ юм. Конгрессэй уг зорилгонуудаар славян оронууд, мүн тэрэшэлэн гадаадын оронуудта ажаһуудаг манай орон нютагайхид ехээр һонирхоно.

Конгресс 4 үдэр үргэлжэлхэ юм. Удаань конгресстэ хабаадагшад славянуудай газарнуудаар — Украинаар, Беларусяар ябаха, Воронеждо хүрэхэ юм.

ШЭНЭ НЭГЭДЭЛ БАЙГУУЛАГДАБА

ТОМСК. «Томско эрдэм ухаанай һуралсалай технологическа комплекс» гэһэн нэгэдэл байгуулагдаа. Областийн ба Сибириин социально-экономическа хүгжэлтын, эрдэмтэдые һуудал байдалай талаар хамгаалха зорилгонуудые шидхэхын тулада эрдэмтэдэй арга боломжонуудые нэгэдүүлхэ зорилгоор тэрэ байгуулагдаа. Эрдэм ухаанай, дээдэ һургуулиин ба техническа политикын министерство, Россин Эрдэмэй академин, Россин Инженернэ эрдэмэй академийн Сибириин отделенинүүд, хотын дээдэ һургуулинууд ба эрдэм шэнжэлэлгын институдуд, гүрэнэй ба үмсын предприятинууд тэрэниие эрхилэгшэдэй тоодо оролсоно.

СЕССИ ҮНГЭРГЭГДӨӨ

КИШИНЕВ. Эндэ Молдовын парламентын сессийн заседани яаралтайгаар үнгэргэгдэбэ. Днестр шадархи нютагуудта шуһанай адхаржа байһанһаа уламжалан, республикада тохёолдоhон байдал тухай Молдовын Президент Мирча Снегур мэдээсэл хэбэ. Сесси дээрэ «референдум тухай» хуули баталан абтаа. Молдовые Румынитай дарыг түргөөр нэгэдүүлхэ гэжэ тоолодог депутадуд республикын парламентда энэ хуулиие эрид буруушаадаг юм.

ҺУРАЛСАЛ ТҮЛБЭРИТЭ БОЛОНХОЙ

Владивосток. Алас-Дурнын гүрэнэй университет абитуриентнүүдые түлбэритэйгөөр һуралсалда абаха тухай сонсохобо. Эндэ тон шэнэ 8 отделени нээгдэнхэй. Тоолон тодорхойлхо техникые тоо бодолгоор-программаар хангалга, Азиин ба Номгон далайн оршондохи оронуудай географи, гадаадын хэлэ болгон ород хэлэ заалга ба бусад дисциплинэнүүд тэдэнэй тоодо бии. Һуралсалай түлөө түлбэри 50 мянганһаа 150 мянган түхэриг хүрэтэр юм. Харин «Менеджмент» гэһэн мэргэжэлдэ орохо хүнүүд үшөө 10 мянган америкын доллар түлэхэ ёһотой. Ушарынь гэбэл, Мерилендскэ университедhээ американ багшанар оюутаниие һургаха болоно.

ТУСХАЙ ЗҮБШӨӨЛ ХЭРЭГТЭЙ

УЛААН-ҮДЭ. Бүрин эрхэтэ Буряад Республикын газар дайда дээрэхи алишье ойдо орохо эрхэтэй байхын тулада хүнүүд нютагай засагаархидhаа гү, али ойн модоной харуулшадhаа тусхай зүбшөөл абаха ёһотой. Байгалай үмэнэхи нютагуудта үнинэй аяма халуун байһанhаа түймэрэй гараха аюулай ехэ болоhон дээрэhээ республикын правительство шидхэбэри абаа юм. Урданай автономийн ойн хубшэдэ 250 гаран түймэр энэ хабартаа унтараагдаа. 2 мянган гектар үнэтэй сэнтэй модод түймэрhөө хосороо. Июниин тэн болотор мүртэй хура бороо орохогүй гэжэ синоптигууд мэдээсэнэ.

Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе!

ОРИЛГОЁО МӨДЭРНЭБДИ

...эй туршада ...эн бухы про... ...ноод про... ...амарай эхин ...тадаг гээшэ. ...тон хямда ...ханай абта... ...митэ. Ушар ...бэлшээриин ...ашаг үрэтэй... ...шадабал, кол... ...эблэлнүүд, ...фермернүүдэй ...ондоо хүрэ... ...абаха арга... ...м. Илангаяа ...ссагаар хү... ...энэ жэлэй ...жалша кол... ...бинин ажахы... ...элшээри зү... ...байһандань, ...ар. ...й мал ажал ...харюусалга... ...жалта түгэ... ...даалгагдаһан ...аа шэгнүү... ...мээдэг, һү ...дэмнэлүүлжэ ...аритай зон ...ар бүри үн... ...е туйладаг ...дүй дүршэл... ...мэргэжэлтэй ...д, адуушад, ...Тэдэнэй нэ... ...дурдаадшье ...хэлэхэ саг ...бэ. ...эрэ тохёол... ...өө байдал, ...энэ жэлдэ, ...эриин үедэ бэелүүлхэ хараа зорилгонуудыень хөөрэжэ, хэлэжэ үгэхэ хүсэл урдаа табиһан байгааб. Бухы орон дотор ушарһан энэ хүндэ хүшэр байдалай манай Буряад Республикые, тэрэ тоодо Яруунын аймагые тойроо гараагүйнь ойлгосотой бэзэ. Анхан байһан союзна республикануудай, мүн Россин гүрэнэй область, хизаар болон республикануудай хоорондохи экономическа харилсаанай таһаралга хадаа промышленностине, илангаяа хүдөө ажахые бэрхэшээлтэй байдалда оруулба.

Нимэ ушарта дайралдаһан хүдөө ажахын алишье һалбарине абаад харабал, продукци үйлэдбэрилхэ хэмжээн эли бодо доошолhоор. Гүрэнэй захил болон эдеэ хоолой налогые дүүргэхэ талаар нёдондо жэлдэ манай аймагай ажахынуud мяха тушааха даабаряа 75 процент, һү худалдалгаяа 98, нооhо түшаалгаяа 105 процент дүүргэhэн байна гээшэ. Аймагай нэгэшье ажахы мяха тушааха үнлгата даабаряа бэелүүлжэ шадаагүй һэн. Һү үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ худалдаха талаар баһал мүртэй үрэ дүн туйлагдабагүй. Урдахи жэлнүүдэйхидэ орходоо, 1991 ондо гүрэнэй захилай даабариин нэгэ хэды бага болгогдонхойшье һаань, аймагай колхоз, совхозууд тэрэниие дүүргэхын түлөө тиимэ гэхээр эрмэлзэл, хүсэл гаргаагүй. Продукци үйлэдбэрилгын доошолхын хажуугаар шитын сектортэ адууһа малай тоо толгойнь шилээд үсөөрүүлэгдээ. Жэшээ болгон хэлэхэдэ, байгша ондо нёдондонойхитой сасуулхада, хонидой тоо 2100 толгойгоор үсөөн болгогдоhон байна. Жэлэй эхиннээ хойшо даб дээрэ 1260 тугал, 600 хурьган үнгэрhэн 1991 онойхиhоо үсөөн абтаба. Үльдэргын колхозодо, Яруунын, Тулдуунай, «Комсомольский» совхозуудта адууһа мал олоор гарзада оруулагдана. Зунай эхиндэ юундэ нимэ байдал тохёолдохо болобоб? Энэмнай мүнөөдэрэй, үсэгэлдэрэй ажахынуud хэжэ жэл бүридэ нийтынгээ адууһа малда үбһэ тэжээл багаар нөөсэлдэг байна. Ороohо таряа мүртэйгөөр суглуулжа абадаггүй дээрэhээ талха тарялалай зүйлөөр хододоо ядалдагшабди. Гол шалтгааниинь юун бэ гэбэл, арай-шамай бэлэдхэhэн тэжээлэй шанарыень шалгаад үзэхэдэмнай, тэрээн соо витаминууд, макро- микро-элдэб зүйлнүүд, илангаяа белок гэхэ мэтэнь бага байжа, малай шуһанда тон хэрэгтэй болохо бодосуud ходо дуталдадаг байна бшуу. Нимэ байдалhаа үлбэр, тулюур бэетэй тугал, хурьгад абтажа, олоор гарзада оруулагдана. Зарим ажахынуud малайнгаа дал хорёонуудыень мүртэйгөөр дулааланг үйгөөр, бэелүүлхэ хараа зорилгонуудыень хөөрэжэ, хэлэжэ үгэхэ хүсэл урдаа табиһан байгааб. Бухы орон дотор ушарһан энэ хүндэ хүшэр байдалай манай Буряад Республикые, тэрэ тоодо Яруунын аймагые тойроо гараагүйнь ойлгосотой бэзэ. Анхан байһан союзна республикануудай, мүн Россин гүрэнэй область, хизаар болон республикануудай хоорондохи экономическа харилсаанай таһаралга хадаа промышленностине, илангаяа хүдөө ажахые бэрхэшээлтэй байдалда оруулба.

Нимэ ушарта дайралдаһан хүдөө ажахын алишье һалбарине абаад харабал, продукци үйлэдбэрилхэ хэмжээн эли бодо доошолhоор. Гүрэнэй захил болон эдеэ хоолой налогые дүүргэхэ талаар нёдондо жэлдэ манай аймагай ажахынуud мяха тушааха даабаряа 75 процент, һү худалдалгаяа 98, нооhо түшаалгаяа 105 процент дүүргэhэн байна гээшэ. Аймагай нэгэшье ажахы мяха тушааха үнлгата даабаряа бэелүүлжэ шадаагүй һэн. Һү үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ худалдаха талаар баһал мүртэй үрэ дүн туйлагдабагүй. Урдахи жэлнүүдэйхидэ орходоо, 1991 ондо гүрэнэй захилай даабариин нэгэ хэды бага болгогдонхойшье һаань, аймагай колхоз, совхозууд тэрэниие дүүргэхын түлөө тиимэ гэхээр эрмэлзэл, хүсэл гаргаагүй. Продукци үйлэдбэрилгын доошолхын хажуугаар шитын сектортэ адууһа малай тоо толгойнь шилээд үсөөрүүлэгдээ. Жэшээ болгон хэлэхэдэ, байгша ондо нёдондонойхитой сасуулхада, хонидой тоо 2100 толгойгоор үсөөн болгогдоhон байна. Жэлэй эхиннээ хойшо даб дээрэ 1260 тугал, 600 хурьган үнгэрhэн 1991 онойхиhоо үсөөн абтаба. Үльдэргын колхозодо, Яруунын, Тулдуунай, «Комсомольский» совхозуудта адууһа мал олоор гарзада оруулагдана. Зунай эхиндэ юундэ нимэ байдал тохёолдохо болобоб? Энэмнай мүнөөдэрэй, үсэгэлдэрэй ажахынуud хэжэ жэл бүридэ нийтынгээ адууһа малда үбһэ тэжээл багаар нөөсэлдэг байна. Ороohо таряа мүртэйгөөр суглуулжа абадаггүй дээрэhээ талха тарялалай зүйлөөр хододоо ядалдагшабди. Гол шалтгааниинь юун бэ гэбэл, арай-шамай бэлэдхэhэн тэжээлэй шанарыень шалгаад үзэхэдэмнай, тэрээн соо витаминууд, макро- микро-элдэб зүйлнүүд, илангаяа белок гэхэ мэтэнь бага байжа, малай шуһанда тон хэрэгтэй болохо бодосуud ходо дуталдадаг байна бшуу. Нимэ байдалhаа үлбэр, тулюур бэетэй тугал, хурьгад абтажа, олоор гарзада оруулагдана. Зарим ажахынуud малайнгаа дал хорёонуудыень мүртэйгөөр дулааланг үйгөөр, тэндээ түл абадаг байна. Иимэ хүйтэн, шиигтэй байра соо абтаһан хурьгад, тугалнууд уушканай үбшэндэ дайрагдажа, баһал олоороо гарзалдаг. Энээниие ажалдаа харюусалгагүйгөөр хандадаг малшадай зэмэ гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Тохёолдоhон энэ хүндэ хүшэр байдалhаа гарахын тула хүдөө ажахыда хүдэлжэ байдаг хүн бүхэнэй харюусалгыень дээшэлүүлэзгүйдэ аргагүй болоо. Энэ талаар нэн түрүүн тарялашадай, фермернүүдэй ажахынуud, колхоз, совхозууд, мүн бусад эблэлнүүд бүдүүн болон шэмэтэ, тэжээл абахын тула үмсэдөө. өөһэдынгөө хэрэг хэжэ байһан шэнгеэр харюусалгаяа дээшэлүүлжэ ажаллахаар саг тулажа ерээ. Энэ минии, тэрэ шиини гэхэ гү, али энэ хамтын, энэ үмсын гэхэ сагнай һалаа һэмнай. Барилгын материалнуудай үнэтэй хэды болобошье, арендаторнууд, фермернүүд, тарялашадай ажахынуud, колхозууд, совхозууд арга хуряаяа өлөжо, хүрэжэ ерээд байһан зулгы зунай һараануудай туршада хуушаһан байрануудаа заһабарилха хэрэгтэй. Ерэхэ үбэлэй үедэ дахинаа нимэ эрхэ байдалда бү хүдэлээл,

Аймагай ажахынуud үнгэрhэн жэлдэ мал болон тарялан ажалай продукци худалдаhандаа бүхыдөө 22 миллион 255 мянган түхэриг олоо орно оруулhан байна. Гэбэшье үри гээшэ үнэнhөө олон. Мартын һүүл багаар тооложо үзэхэдэмнай, 2,4 миллион түхэригэй үритэй байгаа һэмди. Мүнөө тэрэмнай нилээд дээшэлээ ёһотой. Хабарай тарилгада хэрэгтэй техникэ, тоhо түлшэ, узел, детальнуудые худалдажа абаабди. Яруунын, Нарhатын, Эгэтын, Тулдуунай, «Комсомольский» совхозууд эгээл ехэ үритэй ажахынуудай тоодо ороно. Экологическа талаараа Нарhатын, Яруунын совхозууд энэ зангаа саашадаа хүгжэжэ шадахаяа болибо. Тиимэhээ ажахынуудай гэшүүд жэлэй эсэс болотор хайшаа хубилхаяа өөһэдөө щидхэхэ ёһотой.

Һүүлэй жэлнүүдтэ аймаг доторнай хүдөө ажахын объектнүүд үсөөнөөр баригдана. Барилга, заһабарилгада мүнгэн зөөри ехээр гаргашалагдадаг гээшэ ааб даа. Эндэ хэн манда ходо мүнгэ үгэжэ, туһалжа байха һэм?

Аймагай мүнөөдэрэй байдалыень абаад харабал, һанаһанда оройдоошье хүрэнэгүй. Һу һаажа, гүрэндэ худалдалга үдэр бүхэндэ доошолhоор. Илангаяа Нарhатын, Тулдуунай, Яруунын совхозууд энэ талаар ехэ гээгдэлдэ оронхой. Яруунын совхозой Заозерный, Нарhатын совхозой Үхэр-Нуурай фермэнүүдэй байдалынь сошордолтой болонхой. Эдэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй ажалаа мүнөө ямараар эмхидхэн ябуулhыень эндэhээ элсэр мэдэжэ абахаар. Майн нэгэнэй байдалаар бидэ мүнөө жэлдэ бүхыдөө 223443 центнер һу һааһан гэхэ гү, али нёдондонойхиhоо 8786 центнерээр бага продукци үйлэдбэрилhэн байнабди. Үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 513 килограмм һүн абтаа. Энэмнай үнгэрhэн жэлэйхиhээ 23 процентээр доошоо юм.

Манай ажахынуud байгша ондо 25,6 мянган хурьга абаа гэхэ гү, али зуун эхэ хонин бүриhөө 75 түл мүнөө түлжүүлжэ байна. «Дружба» колхозой хонишод урданайхи мэтээрээ баһал һайнаар ажаллажа ябанхай. Энэ ажахы зуун эхэ хонин бүриhөө дунда зэргээр 85 хурьга абаба. Ахалагша хонишод Б. Э. Ринчинова, Б-Х. Ринчинова, Д. Чимитова гэгшэд зуутан-хонишодой тоодо оронхой юм. Харин Нарhатын совхоздо зуунай 51 хурьган абтаад байнхай. Энэ ажахын ахалагша хонишод Раднабазаров, Ширапов болон Цыренжаповагай даадаг отаранууд дээрэ бэрхэтэй байдал тохёолдоод байна. Энэ ажахын хонидынь мүнөө жэлдэ нёдондонойхиндо орходоо 4 дахин шахуу олоор үхэл хаталда оруулагдаба. Тиимэhээ зунай бэлшээриин үедэ хямда сэнтэй мяха үйлэдбэрилхын тула мүнөө үхэр малаа, адуу моридоо, тулгэ хонидоо бүридхажэ, һүрэг болгоод, хойын бэлшээридэ абаашажа, шахан таргалуулха, һу һаажаа дээшэлүүлхэ талаар бии байһан бухы арга нөөсэнүүдээ хэрэглэхэ, абаһан түл турэсэеэ гарза хоролтогүйгөөр томо болгохо зорилгонууд мүнөө манай урда табигдана.

М. ЦЫБИКОВ,
Яруунын аймагай хүдөө ажахын управленийн начальник.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

Нэгэдэхи нюурта.
Т. Нимбуев: «Хүсэл нэгэтэнэй хүсэн ехэ».
М. Цыбиков: «Зорилгоёо мэдэрнэбди».
Хоёрдохи нюурта.
Э. Бальжинимаев: «Номгүй хэлэн үгы»
Гурбадахи нюурта.
Б. Жанчипов: «Байгал далайгаа, Буряадаа...»
У-Ж. Дондуков: «Хэлэ бэшэгэй талаар шэнжэлэлгэнүүдhээнь...»
Дүрбэдэхи нюурта.
Соёлой һонин.
Спорт.
Дэлхэйн һониной дээжэhээ.

Буряад Республикын Верховно Советэй IX сессиие үгтуулан

НОМГҮЙ ХЭЛЭН ҮГЫ

«...Хуушан монгол хэлэн дээрэ һуралсалай ба методическа пособинуудые, литературно-түүхын дурасхаалта зүйлнүүдые, ном ба журналнуудые хэблэн гаргаха», — гэжэ «Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектын 25-дахи статья соо бэшэгдэнэ.

Хуушан монгол хэлэн дээрэ ном гаргаха гэхэдэ, хэншье буруушаанагүй. Тиймэ гаргаха хэрэгтэй бүтэмжэтэй һаань, буряад хэлэн дээрэ ном хэблэхэ тухай нэгэ дахин дурсаад үнгэршэхэдэ болохо һэн. Тиимэ бэшэ. Буряадай номой хэблэлэй байдал муу, арга боломжонь тон бага ха юм.

Илангаяа хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэ буряад ном хэблэжэ гаргалга хүшэр байдалда орохо байна. Мүнөө манда хүрэжэ ерээд байһан капитализмын харилсаан энэ шухала хэрэгые ойрын жэлнүүдтэ заһахаяа байнагүй. Хэблэлнай партийна хиналтаһаа гараба гэжэ заримашуул дэмыдэ ехээр баярлаа. Тэрээнһээ болоон доро мүнгэнэй (капиталай) хиналта доро орожо байна гээшэбди. Эдээн тухай баримтануудай хэлэжэ үгэнэ.

Тогтошоһон үеын һүүлшын жэлдэ, 1985 ондо, буряад хэлэн дээрэ 30 ном гараһан байна. Тэрэнэй 17-ниинь уран һайханай, 13-ниинь эрдэм һуралсалай номууд болоно. Тиигээд хэблэгдэһэн номуудай тоо доошолжо захалаа. Нёдондо жэл буряад хэлэн дээрэ гараһан номые, 1985 онойхитой сасуулхада, хахадтаньшье хүрэнэгүй. Али 1992 ондо 30 ном хэблэгдэжэ, буряад уншагшадта хүргэгдэхээ байна юм гү? Хай даа, гурбанайнь нэгэн хэблэгдэхэ гү, али үгы гү, мэдэгдэнэгүй.

«Буряадай түүхэ бэшэгүүд» жэлэй эхиндэ 30 мянган хэһэгээр гараба. Урданай буряадуудай бэшэһэн суута угай бэшэгүүдые эрдэмтэд хуушан монголһоо оршуулжа, ехэ ажал хээ. Түүхын эрдэмэй доктор Ш. Б. Чимитдоржиев суглуулан согсолжо, ном болгоо. Хүлеэгдэнэн түрүүшын хараасгай харагдаа. Тэд буряадай эрдэмтэдые, уран зохёолшодые тон ехэ ажал урдань хүлеэжэ байна. Түүхээ, соёлоо, хэлээ, уран зохёолоо һэргээн хугжөөхэ байһан бүхы уг зорилго тухай тогтожо эндэ хэлэхэ аргагүй. Заха үзүүрыень дурдаха ушартай ха. Аба абаһаар хэлэхэдэ, нэрэез бусаагдаһан элитэ ехэ буряад эрдэмтэд, уран зохёолшод Агваан Доржиев, Цыбен Жамсарано, Базар Барадин, Элбэг-Доржо Ринчино, Солбонэ Туяа гээд саашаа ехэ олон нэрэнүүд һубарин ошохо байна. Михей Ербанов түрүүтэй политическэ ажал ябуулагшадые дурданагүйбди. Эдэ бүгэдын олон ботн зохёолнуудые, өөһэдынь намтарнуудые буряад ном болгожо хэблэхэ хэрэгтэй ха юм. Гадна манай эсэгэнэрэй, үбгэ эсэгэнэрэй уншажа ябаһан Түбэдэй, Монголой, Буряадай үнэтэ зохёолнууд болохо «Мила богдын намтар», «Үльгэр далай», «Шэдитэ хүүр» гээд баһал олон ха юм. Тэдэниие хуушан монголһоо оршуулха, ном болгохо хэрэг гараха байна. Мүнөөнэй уран зохёолшодой, уран зураашадай, композиторнуудай зохёолнууд гэжэ байха. Эрдэм һуралсалай, һургуулиин номуудые хэблэхэ хэрэгтэй. Ажал урдаа ортошогүй ехэл даа! Буряадай номой хэблэлэй мүнөөнэй байдал эдэ бүгэдые хангажа шадаха гү? Үгы байһаниинь эли. Жэлэй 5—10 ном гаргажа байха болоо һаа, Цыбен Жамсараногой суглуулһан ганса үльгэрнүүдые хэдэн жэлэй турша соо хэблэжэ дүүргэхэ жэшээтэй ха юм.

Бүрин эрхэтэ Буряад Республика болообди гээшье һаа, бэеэ даанхай байдалнай хаанашье, тэрэ тоодо номой хэблэлдэшье, харагданагүй.

Номой хэблэл «Буряадай түүхэ бэшэгүүдые» гаргахадаа, 600 мянган түхэригэй гарзада орохон байна. Нигэжэ холо харайхагүй байһамнай элитэ. Хэрбээ үнэхөөрөө буряад хэлээ һэргээхэ гээ һаа, номой хэблэлые саарһаар, мүнгөөр хангаха ёнотон бологдоно. Мүнөөхи гүрэнэй зүгһөө мүнгэ нэмэжэ һомолоогүй һаа, юуншье бүтэхэгүй байна. Тиимэ тула Хуулиин проектын 25-дахи статьяда иимэ нэмэлтэ оруулха гэжэ дурадхаха байнаб:

«Буряадай номой хэблэлые саарһаар, мүнгөөр хангаха».

Сэхыень хэлсэхэ болоо һаа, Буряад Республикын Верховно Совет, тус Хуулиин проект зохёоһон эрдэмтэд, мэргэжэлтэд буряад номгүйгөөр буряад хэлэнэй хугжэхэгүй, мүнгэ нэмэжэ һомолонгүй буряад номой хэблэгдэжэ гарахагүй байһые мэдэжэ, ойлгожо байгаа юм ааб даа. Тингээ һаа, юундэ ном гаргаха тухай оройдоо нэгэ дахин дурсаһан, нэмэлтэ мүнгэ һомолхо тухай нэгэшье дурсаагүй болоноб гэһэн асуудал гарана. Юундэб гэхэдэ, нэмэлтэ мүнгэ үгэхэ гээ һаа, олон миллиард түхэриг хэрэгтэй болоно. Энэ нэгэдэхеэр. Хоёрдохёор, нэмэлтэ мүнгэ үгэхэ гээшэмнай түсэбтэ социалис экономико болоно ха юм. Теэд манда мүнөө энэ хэрэгтэй бэшэ, харин капиталис дэлгүүр хэрэгтэй гүбэ...

Э. БАЛЬЖИНИМАЕВ,
журналист.

АЛХА, ХАДУУР, ГУУРһАН

Буряад Республикын шэнэ туг тухай һанамжануул орожол байна гээшэ. Т. Менжегийн табан үнгэ хэрэглэхэ дурадхал оруулна. Үнгэ баримталха талаар зүбшөөлтэй гэжэ һанагдана. Гансал туг түхэлөөрөө ондоо маягтай байха ёнотой. Табан үнгэ жэрытэр зэргэлүүлбэл, алаг эреэнээр, таарамжагүйгөөр харагдаха. Минии һанамжа иимэ:

1. Тугай үргэниинь утаһаа 1:2 хэмжээнтэй байха.

2. Эшэ, барюул модоной үзүүртэ алха, хадуур гуурһанай дүрсэ дотор хэрэглэгдэхэ. Энэмнай ажалша арадай (хүдэлмэришэн, таряашанай) болон ухаан бодолтоной (интеллигенциин) эбдэршэгүй харилсаан, һүлдэ тэмдэг гээшэ.

3. Эшэ, барюул модонһоо үргэлжэлэн, тугай дүрбэнэй нэгэ хубиие эзэлнэн сэгээн хүхэ үнгэтэй буд. Энэ үнгэ хадаа үүлэгүй номин тэнгэри, тэрээн шэнги сэбэр сэхэ һанал бодол, зорилго харуулна. Гадна урдань тугта байһан иимэ үнгэ Россин Федерацитай харилсаа холбоотой байһыень баһал гэршэлнэ гээшэ.

4. Сэнхир хүхэ үнгэ дээрэ сагаан хун шубуун хүзүүгээ урагшаа дүүлин ниидэжэ ябаһан зураг байха. Хун шубуун хадаа тон һайхан, дорюун томоотой, буряад арадта хүндэтэй, һүр жабхалантай, уһанда тамарха, газарта ябаха, агаарта ниидэхэ шадалтай амитан гээшэ. «Хүн шубуун гарбалтай, хуһан модон сэргэтэй» гэлсэдэг хаям даа. Сэхэ урагшаа шуумайн нийдэлгэ ерээдүй үеын урагшаа шармайлгые батална гээшэ.

5. Сэгээн хүхэ үнгэдэ залгамжалан, дээрэһээ уруу зэргэлээд: дээдэ захадань улаан үнгэтэй, доодо захадань ногоон үнгэтэй хоёр зуруулд бүд хэрэглэгдэхэ. Дээдэ захын улаан үнгын дүрбэнэй нэгэ хүби дээрэ, зүүн гарһаа алтан шара үнгөөр һиилэһэн «Буряад орон», «Бурятия» гэһэн үгэнүүд хэрэглэгдэхэ. Алтан шара үнгэтэй үзэгүүд дэлхэйн болон орон нютагай тогтуурнтай баялиг харуулна. Улаан үнгэнь—дэлхэйн амидаралда туһатай дулаае, галай дүлэ, элшэ, хүсэ шадал харуулна.

Ногоон үнгэ хадаа дэлхэй дээрэхи ажамидарал, ногооһоо абтадаг амидаралай гол үндэһэн, сог зали болоно.

Гансал минии һанамжаар туг, тэрэнэй зүйл баталгадаха бэшэ хаям даа. Энэ һанамжа тугай проектын гол түхэл гү, али нэгэн хуби боложо магадгүй. Хүн зон, уран зураашад, эрдэмтэд болон бусад мэргэжэлтэд буряад арадай үльгэр түүхэ, ажабайдал, ёно заншал үзэжэ, элдэб проектнүүдые шүүмжэлжэ, нэмэнэ бэшэ.

Национальна туг гээшэ тон шухала һүлдэ тэмдэг ха юм.

Данзан ДАГБАЕВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ХОЁР ТАЛАһАА АША ТУҺАТАЙГААР...

Дэлгүүрэй харилсаануудай үедэ сэнгүүдэй эрид дээшэлхэдэ, олон колхоз, совхозууд бэеэ даангяар үйлэдбэрээ үргэдхэжэ шадахагүй байһанаа онлгоо һэн. Гэхэ зуура иннитын зөөри тараяха, һалгаяха дурагүй байгаа. Яалтайб? Инигэжэ зарим ажахынууд промышленна томо предприятинуудай «дали доро» орожо, энэ бэрхэтэй сагта амндарха гэжэ шиндэһэн юм.

Мүнөө «Забайкаллес» концернын таһагай начальниг орлогшо А. В. ГЛАДКИХ гурбан ондоо ажахын тус предприятиин бүридэлдэ орохон тухай хөөрэнэ.

Нёдондо жэлэй январь һараһаа эхилээд, хүдөөгэй районуудай гурбан ажахы манай концернын бүридэлдэ оруулагдаа. Тиихэдээ хүдөө ажахын предприятинууд гэһэн нэрэтэй, юридическэ талаараа өөрын эрхэнүүдтэй, өөрын тоосолгын счёдтой амяараа байгууламжанууд болоно гэзд тэмдэглэмээр.

Эдэ колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд ажахыгаа таряашанай ажахынууд болгон бүрилдүүлхэ, тараяха дурагүй байгаа. Пенсионернүүд наһатай зон, ганса бэе хүнүүд, олон үнхбүүтэй айл бүлэнүүд социальна талаһаа хамгаалгагүй үлэжэ магад гэжэ һэргылһэн байгаа бшуу. Тиимэһээ ниитын эд зөөри тэрэ зандань, бүхэлеэр үлөөжэ концеритэй нэгэдэбэ гээшэ. Амяараа гаража, таряашанай ажахы байгуулха дуратайшуулда хорилто хэгдэхэгүй гээд нэмэхэ хэрэгтэй. Колхозой ажал ябуулгын болюулагдахада, эдэ ажахынуудная аймагай хүдөө ажахын управлениде ба республикын Хүдөө ажахын министерствэдэ ямаршье хабаагүй болоо.

Эдэ гурбан ажахые тодорхойлон нэрлэе. Зэдын районой XX партсъездын нэрэмжэтэ колхоз байһанаа хүдөө ажахын Зэдэ, Сэлэнгын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз байһанаа хүдөө ажахын Ленинэй нэрэмжэтэ предприятинууд болгогдожо хубилгадаба. Хориин райондо хүдөө ажахын Хасууртай гэһэн предприятитай болообди. Эдэ ажахынуудые дүршэл ехэтэй хүтэлбэрилэгшэд-директорнууд В. Д. Будаев, З. Д. Очиров, Н. П. Будунов гэгшэд хүтэлбэрилдэг юм.

Үгытэй ядуу байдалда орохон, олзогүй колхозууд промышленностьда өөһэдын «хани» бэдэрнэ гэлсэдэг. Энэ ушарта тиимэ бэшэ. Жэшээлбэл, Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз концернын бүридэлдэ орохо хаһадаа 12 миллион 200 мянган түхэригтэй, мүн эрьесын 4 миллион шахуу түхэригтэй байһан юм. Мүнөөнэй сагаар энэ мүнгэн тиимэшье ехэ бэшэ байжа болоо, гэбэшье манда хоохон һүлдяа ерээ бэшэ.

Эдэ ажахынуудай концернын бүридэлдэ оролго тухай республикын Министрнүүдэй Советэй тусхай захиралта гаргагдаа һэн. Тус документ соо анхармаар пунктнууд бии. Онсолбол, хүдөөгэй предприятинуудта туһаламжа үзүүлхэ, тэндэхи һуурин, нютагуудые социальна талаһаань болбосон түхэлтэй болгохо, таряашадай ажахынуудай хугжэлтэдэ тааруу эрхэ нүхэсэл байгуулха гэхэ мэтэ шухала уялгануудые даажа абаа һэмди. Харюудань тус предприятинууд хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилжэ, саг соонь худалдаанда оруулхые ороолдохо ёнотой. Тиихэдэ хүдэлмэришэдые хангалгын «Бурятлесторг» ассоциацияр дамжуулан, гол продукцинь концернын подразделениинүүдтэ хүргэгдэхэ болоно.

Хүдөө ажахын эдэ байгуулламжанууд концернын гол ажал ябуулгын хэмжээндэ хүдэлмэрээ ябуулха зуураа, ямаршье подразделениинүүдтэй өөрын харилсаа тогтоохо, хэлсээ баталха эрхэтэй. Дээрэ дурсагдаһан ассоциаци эдээ хоолой, эд бараанай зүйлнүүдые эдэ ажахынуудта худалдажа байхаар уялгалагдаа. Илангаяа хабарай тарилгын, орооһо таряа хуряалгын, түл абалгын үедэ таһалгаряагүй хангажа байха ёнотой юм. Концернын коммерческэ түбые хүтэлбэрилдэг И. И. Соковиков машина, техникэ, оньһон түхеэрэлгэнүүдые андалдаа, һэлгэлдээгээр оложо, хүдөөгэйхидтэ туһалха зэргэтэй. Мүнөө хабарай тарилгын үедэ шэнгэн түлишөөр шадаха зэргээрээ хангана. Тиихэдэ «Бурятлесторг» ассоциацияа арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараан, эдеэ хоол, тамхин механизаторнуудта эльгээгдэнэ.

Зэдэ, Хасууртай, Ленинэй нэрэмжэтэ предприятинуудта манай заһабарилга-барилгын управлени элдэб оньһон хэрэгсэлнүүдые, үргэдэг механизмуудые, санитарно-техническэ түхеэрэлгэнүүдые хабсаргахадань туһалжа байха юм. Автомат оньһон аргаар хүтэлбэриин ба хэлхеэ холбооной талаар «Омега» гэһэн түб эдэнэртэ релейнэ телефон тодхохо, саарһа дансануудаа машинын аргаар бүйлуулхыень заажа үгэхэ, тусхай түхеэрэлгэнүүдээр хангаха гэжэ уялгалагдаа.

Хэрбээ худөөдэ хүдэлхэ хүнүүдэй дуталдаа һаань, эндэһээ эльгээхэ аргатайбди. Гэбэшье мүнөө дээрэз тэндэ хүдэлмэрилэгшэд дуталданагүй, урданайхараал ажаллаад байна.

Иимэ харилсаан алишье талада аша туһатайнь элитэ. Хэрбээ предприятинуудай концернын бүридэлһөө гараха гэжэ шиндээ һаа, өөһэдынь дуран юм. Энээн тухай хамтын Хэлсээн соонай бэшэгдэнхэй.

Үнгэрһэн бэрхэтэй үбэл хүдөөһөө 150 эбэртэ бодо мал асаржа, өөһэдынгөө подразделениинүүдтэ үүсэлхыень хубаагаа һэмди. Нэгэ килограммынь 70-аад түхэригтэ болоо. Үнэтэйшье һаань яахаб, һайн мяхан хадань модошод дуратайгаар абаа. Ой соо янгинама хүйтэндэ һайн хоолгүйгөөр худэлхын аргагүй ха юм. 3 тонно тоно худалдажа абаа һэмди. Өөрынь үнэ сэн ехэ, тиимэһээ 1 килограммынь 220 түхэригтэ болоо. Гадна леспромхозуудай, комбинадуудай хамһабариин ажахынуудтай, ОРС-нуудтай гээшэ.

Мүнөө огородой эдеэ тарилгын хаһада худөөгэй ажахынуудта пленко оложо, үнэгүйгөөр худалдаабди. Хасууртада соёлой байшан, Зэдэдэ хирпинсын завод барилгада туһалнабди. Байн-байн байра дээрээ мяха, һүйлуулха арга олгохобди.

Алас-Дурна зүг руу ошодог вагон-ресторануудые хангадаг Улаан-Удын базаа һүүлэй жэлнүүдтэ ехэ хүшэр хүндэ байдалда орохой. Юуб гэхэдэ, манай республикада эдеэ хоолой сэн ороной алишье хизаар, областынуудһаа холо ехэ гэжэ мэдээжэ. Тинмэһээ поезднуудай вагон-ресторануудые, мүн пассажирнуудшье өөһэдөө ондоо хото городуудһаа хүнгэн сэнтэй эдеэ хоолоор өөһэдыгөө хангаха гэжэ оролдоно. «Урдандаа иимэ поезднуудые манай эндэхи базаа мяханай, һүнэй, кондитерска элдэб зүйлэй эдеэгээр таһалгаряагүй хангадаг байһан һаа, мүнөө гансал хилээмэ, унда, уһа дурадхадаг болонхойбди»,—гэжэ «ус базын директор Л. Г. Кушнарева хэлээ һэн.

Манай корр.

УҺА, ХИЛЭЭМЭ ДУРАДХАНАБДИ

СНГ: тобшо һонинууд

МОСКВА. Һүүлэй үедэ паспорт соогоо үндэһэ яһаяа һэлгэхэ ушарнууд олошороо. Гол түлэб ородууд үндэһэ яһаяа немец ба еврей болгон хубилгана гээд Москвагай ГУВД-ын начальниг орлогшо Леонид Никитин мэдээсэнэ. Сталинай засаг барижа байгаа үедэ нюугдаһан хуушан документнүүдые оложо, тэдэ ёното үндэһэ яһаяа элирүүлдэг болонхой.

Гэбэшье мүнөө үндэһэ яһанайнгаа удхые хүндэлжэ бэшэ, харин Россиһаа Германи ба Израиль гаража ошохо замаа хүнгэдхэхын тула паспорт соогоо иимэ хубилалтануудые хэнэ гээд Л. Никитин тэмдэглэнэ.

КЕМЕРОВЭ. Шэнэ жэлһээ хойшо Кемеровэй аэропорт дэлхэйн ямаршье авиакомпаниин самоледуудые угтан абаха аргатай болохо. Проектнүүдэй конкурсдо илажа гараһан Югославиин «Унион инженеринг» фирмэ аэропортые һэльбэн хубилгажа захалхань. Кузбассай түбтэ уласхоорондын аэропорт байгуулха хэрэгтэ 6 миллион доллар гаргашалгадаха юм. Нютагай промышленна предприятинууд энэ мүнгэ үгэхэ болоо.

ТОМСК. Сибириин һуралсалай дээдэ һургуулинуудай нэгэн болохо политехническэ университет элдэб уласуудай хоорондо мэдээжэ болобо. 1902 ондо нээгдэһэн энэ технологическа институт ороной политехническэ томо институт болоод байһан аад, үнгэрэгшэ жэлдэ политехническэ университедэй статустай болоо һэн.

Бусад гүрэнүүдэй түлөөлэгшэдтэй тус университедые танилсуулхадаа, дээдын совет бүридхэхэ, эрхим багшанарта «Политехническэ университедэй хүндэтэ профессор» гэһэн нэрэ зэргэ олгохо, наһа бараһан профессорнуудэй дурасхаалые мүнхэлхэ гэхэ мэтэ зорилгонууд табигдаһан байна.

Олониитые университедтэй үргэнөөр танилсуулха хэрэгтэ совет олон эрдэмтэд, Испаниин, Германиин болон бусад оронуудай бизнесменүүд хабаадалсаа.

ВЛАДИВОСТОК. Примориин ан үсхэбэрилдэг ажахынууд эрхим һайн эмэ норкнуудые үүсэлхэ баатай болоно. Ангуудай гол тэжээл болохо загаһанай үнэ сэнгэй эрид дээшэлһэн дээрэһээ жэл бүри Россида 300 миллион олзо оруулдаг хизаарай энэ һалбари хосорхо туйлдаа хурэнхэй. Загаһашадай предприятинуудай үнэ урданһаа хойшо харилсан, ажаллажа байһан «Дальпушнина» нэгэдэл мүнөө 1 килограмм загаһанай түлөө 25 түхэриг эринэ. Саашадаа элшэ хүсэнэй бүри үнэтэй болоходо, нэгэ норкын арһан 6 мянга гаран түхэриг сэнтэй болохо байна.

ОДЕССЭ. Хотын намдуу зохид газарта баригдаһан юрэ бусын гэртэ түрүүшын эзэд түбхинөө. Шэнэ барилгын 80 байра ганса бэе пенсионернүүдтэ үгтэбэ. Болбосон түхэлтэй амяараа байрануудаа гадна энэ гэр соохи медпункт, кинозал болон кафе тэгэнние түхэреэн сүүдхын тушада хангадаг юм.

ИВАНОВО. Областиин бүд нэхэлгын предприятинууд зогсоогдохо туйлдаа хурэнхэй. Түүхэй эд дуталдана. Гадуур хлопок ургуулагшад нэгэ тонно продукциин түлөө 149 мянган түхэриг эридэг болонхой. Иимэ үнэтэй түүхэй эд үйлэдбэридэ хэрэглээ һаань, нэгэ метр бүд 100 түхэригтэ болохо жэшээтэй.

УССУРИЙСК. Хотын зарим зон дачануудаа хамгаалха онсо арга хэрэглэдэг болонхой. Дачаһаа гаража ябахадаа, тэдэнэр өөһдөө бэлдэнэн тэнэрдэг зүйлнүүдые тойруулаад табина. Хүнэй зөөридэ обтодог гурбан хүн энээнһээ боложо, аюулда ороо. Эзэгүй нэгэ дачада орохо гэхэдэнь, иимэ тухеэрэлгэ тэнэржэ, уригдаагүй айлшадай нэгэнэйнь хүл таһа татаа, хоёрынь дүлии болоо.

КЕМЕРОВЭ. Новокузнецкдэ трамвай, троллейбус болон автобусоор биледгүйгөөр ябадаг болобо. Биледгүй хадаа түлөөһэгүй гэжэ ойлгоһоной хэрэггүй. Хотын промышленна предприятинуудай коллективүүд транспортна эмхинүүдые мүнгөөр хангаха гэжэ шиндэһэн байна. Һара бүри тэдэ ажалшадайнгаа тоohоо дулдыдуулан, нютагай захиргаанда мүнгэ һомолжо байха юм. Тиихэдэ тэрэнь транспортнигуудтай тоосоо бэелүүлхэ болоно.

ЭРХҮҮ. Энэ зундаа Прибайкалиин овощой плантацинууд дээрэ Хитадһаа ерэһэн хүдөө ажахын мянга гаран хүдэлмэрилэгшэд ажаллаха юм. Нютагай захиргаан иимэ шиндхэбэри абаад, хэлсээ баталхыень хүдөө ажахын эмхинүүдтэ дурадхаа. Областиин материальна баялигуудай банк хилын саанаһаа ерэһэн хүдэлмэрилэгшэдтэй тоосоо бэелүүлхэ байна. Хитадай мянган хүдэлмэрилэгшэдэй орондо КНР 20 мянган тонно минеральна үтэгжүүлгэ ба 1,5 мянган тонно сайр түмэр эреэ һэн. Тиигээшье

ОЛОНИИТЫН ХҮДЭЛМЭРИ ЭМХИДХЭХЭ ТУХ

Россин Федерациин правительствын 314-дэхи Тогтоол

«РСФСР-эй хүн зониие ажалаар хангаха тухай» РСФСР-эй Хуулиие бүелүүлхэ зорилготойгоор мүн эрхэтэдые социальна талаар хамгаалгые, материальна талаар дэмжэлгые лаб хангаха зорилготойгоор Россин Федерациин правительство иигэжэ **тогтооно:**

1. Россин Федерациин бүридэлдэ ородог республикануудай правительстванууд, хизаарнуудай, областынуудай, автономито байгуулгануудай, Москва ба Санкт-Петербург хотонуудай гүйсэдхэхы засагай зургаанууд хүн зониие ажалаар хангаха гүрэнэй албанай зургаануудай дурадхалнуудаар ба тэдэнэй хабаадалгатайгаар нимэ хэмжээнүүдые абаха:

Олониитын хүдэлмэри — хүдэлмэрилэгшэдые уридшалан ямар нэгэн мэргэжэлдэ бэлдэхэ хэрэгтэй бэшэ, социальна талаар туһатай шэглэлтэй, хүн зониие ажалаар хангаха гүрэнэй албанай зургаануудай зууршалалгаар эрхэтэдэй дүүргэдэг ажал ябуулга эмхидхэхэ зорилготой хэмжээнүүдые бэелүүлхэ;

Нютагай социальна инфраструктура хугжөөлгын шухала байһаниие, мүн ажал хэдэгүй хүн зоной тоо ба бүридэл хараада абан, олониитын хүдэлмэриин хэмжээнүүд ба янзануудые жэл бүри тодорхойлхо;

нютагай зөөри болгогдоһон предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организацинуудта олониитын хүдэлмэри эмхидхэлгые хангаха, мүн тэрэшэлэн ямар янзын зөөритэй, ажахыгаа ямар аргаар эрхилдэг байһанһаань дулдыдангүй, баталгадаһан хэлсээнүүдэй үндэһөөр бусад предприятинуудта иимэ хүдэлмэри хугжөөлгэдэ туһалха;

олониитын хүдэлмэри эмхидхэхын ба бэелүүлхын тулада тогтоогдоһон гуримаар тусхай шэглэлтэй предприятинуудые байгуулгада туһалха;

олониитын хүдэлмэри эмхидхэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ эдэбхитэйгээр туһалдаг предприятинуудай ашаг олзодо (олзо доходто) налог тохохо талаар хүнгэлэлтэнүүдые олголгодо туһалха. Зохихо бюджедүүдтэ оруулагдадаг налогуудай түлбэриин хэмжээнүүд хараада абтаха. Мүн шухала ушарнуудта нимэ зорилгоор дотаци, мүнгэн туһаламжа хубаарилхаар хараалха;

нютагта олониитын хүдэлмэри эмхидхэхэ гурим тухай, энэ хүдэлмэри эмхидхэн бэелүүлхэ үедэ олгогдодог хүнгэлэлтэнүүд ба ажалай түлбэри тухай хүн зондо, предприятинуудта үргэнөөр мэдээсэлгые хангаха.

2. Иигэжэ тогтоохо:

а) гэнэ усалай, гал уһанай, ган зудай болоод ондоо онсо байдалай хойшолонгуудые усадхалгатай холбоотой ажал ябуулга олониитын хүдэлмэриин тоодо оруулагдахагүй;

б) хүдэлмэригүйдэлгын талаар тэдхэмжэнүүдые элдэб шалтагаанаар абадаггүй хүдэлмэригүй эрхэтэд, мүн удаан сат соо ажалда орожо шадангүй байһан эрхэтэд олониитын хүдэлмэридэ хабаадаха талаар булюу эрхэтэй байха.

Эрхэтэдэй һайн дураараа зүбшөөһэн ушартал, ажалай хуулинн нормонуудай сахигдахадал, олониитын хүдэлмэридэ тэдэнэр хабаадаха. Олониитын хүдэлмэридэ хабаадаха дуратай хүнүүдтэй ажалай яаралтай хэлсээн баталагдаха ёнотой. Харин хүдэлмэрилэгшэдэ саг үргэлжын хүдэлмэриин олгогдоо һаа, тэрэнэй үнэ... хэлсээн болюулагдаха;

в) предприяти дээрэ хо... ажалай түлбэриин гури... дуулагдан гү, али хэл... һоор, тиихэдээ хууляар т... адаг бага хэмжээнһаа... бодото дээрээ хэгдэһэн т... түлөө түлбэри олониитын... дэ хүдэлдэг эрхэтэдт... Ажал ба социальна стр... хай хуули тэдээндэ хаба... рэшэлэн тэдэнэр худэлм... таалаар тэдхэмжэ абаха...

3. Хүдэлмэриеэ хуули... предприятинууд олониит... ридэ мүнгэ һомолдог. М... нютагай зохихо бюдже... Федерациин хүн зониие... гаха гүрэнэй жасын м... рилгоор хэрэглэгдэхэ.

4. Хүн зониие ажалаар... рэнэй албан зургаануудт... хүнүүдые олониитын... абахаяа предприятинууд... хэгүй. Нютагай бюдже... Россин Федерациин хүн... лаар хангаха гүрэнэй ж... энэ хүдэлмэри эмхидхэ... гэргэлгэдэ һомолгодохо.

5. Олониитын хүдэлмэ... тухай дүрим һарын боло... баталха гээд Россин... Ажалай ба хүн зониие а... галгын министерствэдэ...

Россин Федерациин пр... вын Түрүүлэгшын нэгэдэ... Е. ...

Москва хото,
1992 оной майн 12.

АЗИ ТҮБИИН ОРОНУУДһАА ЭХИЛЭЭД...

Манай тусхай корреспондент С. Очиров Монголой нинслэл хото Улаан-Баатарта Монголой Журналистнуудай холбооной Президент, Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин вице-президент Мүнхэжаргалтай уулзажа, хэдэн хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гүйһан байна. Тэрэнэй үгэһэн харюунууд уншагшадай һонорто дурадхагдана.

АСУУДАЛ: Хүндэтэ Мүнхэжаргал дарга, нэн түрүүн Монголой журналистнуудай холбооной хүдэлмэри тухай хөөрэжэ үгыт. Танай холбооной хүдэлмэридэ ямар хушэр хүндэ бэрхэшээлнүүд дайралдана гээшэб?

ХАРЮУ: Монголой Журналистнуудай холбоондо хамта дээрээ 5 хүн ажаллана. Ушөө тиихэдэ нэгэ жолоошон, хэрэг эрхилэгшэ бии байха. Тиимэһээ үсөөхэн хүн манай холбооной бүхы хүдэлмэри ябуулжа байдаг болоно. Холбоондомнай 960 гэшүүд тоологдодог. Ороноймнай олон тоото аймагуудай, мүн түбэй сонинуудай, журналнуудай журналистнууд холбооной гэшүүд болонхой. Холбооной гэшүүн болохо гэшэ һайн дуранай хэрэг мүн. Тиимэһээ зарим журналистнуудная холбооной гэшүүн бэшэ байжа болохо.

Бэрхэшээлнүүд тухай хэлэхэ болоо һаа, нилээд олон ааб даа. Олонхи газетэнүүдэй гараха болоходо саарһан дуталдана. Зарим газетэнүүдтэ ажалладаг журналистнуудай тоое үсөөрүүлхэ баатай бологдоно. Танай Буряад республикада тиимэрхүү байдал тогтонхой гэжэ мэдэнэб. Хуряангыгаар хэлэбэл, манай Монголой, танай Буряад Республикын Журналистнуудай холбооной шиидхэгдээгүй асуудалнууд адлирхуу гэжэ һананаб.

АСУУДАЛ: Монгол ороидо олон партинууд бии болонхой, демократи болон бүхы юумээ нюусагүйгөөр олондо мэдээсэхэ ябадал дэлгэрһэн гэжэ мэдэнэбди. Иимэ эрхэ байдалда Монголой Журналистнуудай холбооной үүргэ ба нүлөө ямар байха гэжэ һананат?

ХАРЮУ: Манай орондо мүнөө бүхыдөө арбан нам (парти) тоологдоно. Өөрынгөө зэргэдэ 100 болохогүй гэшүүдые нэгэдүүлһэн намшье тэдэнэй дунда бии. Эдэ олон намууд өөрынгөө хараа шугам хүн зоной дунда дэлгэрүүлхэ газетэнүүдтэй болохо гэжэ оролдодог һааб даа. Гэхэтэй хамта элдэб шалтагаануудһаа уламжалан, газетэнүүдэй тоо үсөөрөө. Жэшээлхэдэ, манайда 1991 ондо 200 газетэ гарадаг һаа, мүнөө 160 газетэ хэблэгдэнэ.

Монголой Журналистнуудай холбоон политическэ намуудай бии болобошье, оронойнгоо бүхы журналистнуудые нэгэдүүлхэ, тэдэнэй худэлмэридэ туһалха гэһэн зорилго урдаа табина. Мүнөө ондо ондоо намуудай хэблэн гаргадаг газетэнүүдэй журналистнуудай диилэнхи олониинь манай холбооной гэшүүд болоно. Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин Устав соо ямаршье үзэл бодолтой, ондо ондоо политическэ болон шажан мүргэлтэй журналистнууд нэгэдэхэ ёнотой гэжэ хэлэгдэнэ ха юм. Бидэ иимэ «хараа шугам баримталдаг байнабди.

АСУУДАЛ: Монголой журналистнуудай холбооной уласхоорондын харилсаа холбоон тухай хөөрэжэ үгыт. Та, Мүнхэжаргал дарга, Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин вице-президентын үндэр тушаал эзэлдэг ха юмта.

ХАРЮУ. Монголой Журналистнуудай холбоон 1991 ондо Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин гэшүүн болгогдожо хуулита ёноор абтаба. Энэмнай нилээд һайшаалтай, дэмбэрэлтэй хэрэг гэжэ манай ороной олониитэ сэгнэһэн байна. Мүнөө манай харилсаа холбоон улам үргэдэнэ.

Хитадай Арадай Республикын, Японой, Солонгос ороной, Энэдхэгэй болон бусад оронуудай журналистнуудай холбоонуудтай нягта холбоо байгууланхайбди гэхэдэ, алдуу болохогүй. Монголой журналистнууд эдэ бүхы оронуудаар аяншалжа, арадуудай хоорондо хани барисаа, харилсаа холбоо байгуулха хэрэгтэ нүлөөлнэ.

Гэхэтэй хамта Азиин түбиин, мүн Океаниин олтирогуудай журналистнуудай Азиин региональна түб байгуулха хүсэлэн бии. Энэ талаар шинидхэгдээгүй асуудалнууд бии байбашье, гол түлэб хараа шэглэл тодорхойлогдоод байна гэхэдэ болоно.

Байгша оной мартын 28-да Прага хотодо болоһон зүблөөндэ Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин Президент Арманду Роллемберг, Генеральна секретарь Жерар Гатино болон бусадтай хабаадажа ерэбэб. Тэндэ олон шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Тэрэ тоодо Азиин ба Океаниин олтирогуудай журналистнуудай региональна түб байгуулха тухай асуудал зүбшэгдөө һэн.

Тус зүблөөндэ хабаадагшад Журналистнуудай уласхоорондын эмхиин ба Журналистнуудай уласхоорондын федерациин хоорондохи ажал ябуулгые эдэбхижүүлхэ, хамтын зорилго урдаа табиха, нэгэ гол шэглэлтэй-гээр худэлмэриеэ ябуулха тухай хөөрэлдөөн болоо. Бүмбэрсэг дэлхэйн журналистнуудай аюулгүй байдалые, авторай эрхые хангаха, профсоюзуудые хугжөөхэ, бүхы дэлхэйн журналистнуудай конференци зарлаха гэхэ мэтэ асуудалнууд хаража үзэгдэһэн байна.

АСУУДАЛ: Танай харюунууд ехэ һонирхолтой байба гээшэ, Буряад Республикын, Монголой журналистнуудай хоорондохи харилсаа холбоон тухай юу хэлэхэ байнабта?

ХАРЮУ. Манай Журналистнуудай холбоон Буряад республикын Журналистнуудай холбоонтой үнгэрэгшэ жэлэй июль һарада хэлсээ баталаа һэн. Тус хэлсээнэ

Поэт В. К. Петоновой 60 наһанай ойдо

БАЙГАЛ ДАЛАЙГАА, БУРЯАДАА...

Петонов һургуулиһан юм. Тэрэ сагһаа хойшо поэзэй арба һайса гаран ном республикын номой хэблэлээр, мүн Москвагайшье хэблэлнүүдээр гаргагдаад, авторынь холо саагуур мэдэжэ болоо һэн.

Владимир Константинович Петонов 1932 оной май һарада Усть-Ордагай автономто округой Оһын районой Буряад-Енгүүд нютагта, үнэр баян колхозник-тарыашанай бүлэдэ түрэһэн байгаа. Тиимэһээ бага наһанһаа тарыаша, малшадай хүшэр хүндэ ажал мэдэһэн, хамтын ажалай хэрэгтэ хамсы шаман ябалсаһан байха.

Залуу поэт ажалайнгаа зам журналистаар эхилһэн юм гэжэ дээрэ дурдаа һэх. Онсолон хэлэбэл, Владимир Петонов яһала удаан саг соо «Буряадай залуушуул», «Буряад үнэн» газетэнүүдэй редакцинуудта, мүн номой хэблэлдэ поэзиин талаар редакторраар ажаллажа гараа һэн.

— «Буряад үнэн» газетыг редакцида ажаллаһамни —саашанхи зохёохы хэрэгтэм сэгнэшэгүй ехэ туһатай байгаа,—гэжэ поэт мүнөөшье дурсадаг. Юуб гэхэдэ, эндэл манай олонхи поэдүүд, уран зохёолшод түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигые үудалжа, бэшэлгынгээ маяг түхэлые оложо, хурсадхажа гараха аргатай байгаа гэшэл.

Зохёохы ажалайнгаа гушан табан жэл соо Владимир Петонов «Минии жаахан Сэсэгмаакан» гэжэ бишыхан басаганай ажабайдал түхай үгүүлэл-туужаһанһаа эхилээд, шүлэгүүд болон поэмэнүүдэй «Минии баруун гар», «Гал гуламта», «Сагаан зам», «Булжамууртын орон», «Дуунтай уулзалга» болон бусадшье рассказ, новелленүүдэй номуудые хэблүүлээ. Тэрэнэй бэшэһэн «Байгал—Буряад ороной толи» гэжэ сценариар Зүүн Сибириин кинохроникын студи 1967 ондо баримтата фильм буулгаа һэн. Гадна Владимир Петонов түрэлхи литературыяа хүгжөөлсэхэ хэрэгтэ хубитаяа нилээд оруулаа гэжэ онсолон тэмдэглэхэ шухала.

Тэрэнэй бэшэһэн шүүмжэлхы статьянууд, рецензинүүд «Буряад үнэн», «Правда Бурятии», «Литературная Россия», «Байгал», «Сибирские огни» гэхэ мэтын газето, журналнуудта үе-үе болоод лэ толилгодхо байдаг. Поэт-шүүмжэлэгшэ тэдэ статьянууд соогоо үе сагайнгаа буряад поэзиин амжалтануудые онсолон тэмдэглэдэг, дутуу дунданууд ыень хурсаар элишэлэн харуулдаг, туһатай зүбшэл, һанамжаяа дурадхадаг гэшэ.

Үшөө 12 жэлэй саана, 1980 ондо, Владимир Петонов удаан саг соо бэшэһэн токо зохёолоо —«Газарай татаса» гэжэ шүлэглэмэл романаа дүүргэһэн юм. Тэрэ зохёолойнь гол удха гуша гаран онуудай ЛВРЭ-гэй барилга тухай, үндэһэн буряад хүдэлмэришэй ангиин бии боложо байһан үеые зураглаһан байна. 1981 ондо Буряадай номой хэблэлээр аминдаа ном болгогдон гараһан тэрэ зохёолынь гурбан томо һалаатай, тэрээн бүхэндэнь гол герой Тангановай хуби заяан, үйлэ хэрэгүүд дэлгэрэнгыгээр харуулагданхай.

Тэрэ хадаа гушаад онуудта комсомолой путевкоор хүдөө нютагһаа Улаан-Удэ ерэжэ, ЛВРЭ-гэй түрүүшын барилгашадай тоодо оролсон, хүдэлмэрийн «халуун шулуу долбоно». Тингэһээр ябан, ажалай үльгэр жэшээ харуулжа, барилгын комсомолой комитедэй секретариар һунгагдана. «Газарай татаса» гэжэ зохёол соо тэрэ үеын мэдээжэ партийна, совет хүдэлмэрилэгшэдэй болон хүдэлмэришэн зоной дурэ шарай элбэгээр харуулагдалхай.

Владимир Петоновой олон тоото шүлэг, поэмэтэй танилсаһан уншагшад тэрэнние нэн түрүүн уянгата поэт гэжэ тоолодог байха. Жэшээлхэдэ, гушаад жэлэй саана тэрэнэй бэшэһэн «Наартайхан бороо» гэжэ шүлэгые арбаад жэлэй саана Зэдын аймагай Дээдэ-Үшөөтэй нютагай механизатор хүбүүн сээжээр уншажа байгаа һэн. Поэдэй сэдьхэл бодолой мэдэрэлһээ гараһан эртынь тэрээхэн шүлэгые мүнөө өнда дурдаха дуран хүрэнэ:

Боро хараанаар бороо
һуглашаба...
Болзорто үдэртэйш
зэргэшэн тудашаба.
Шалатараа шагаанаш
хүлэрһэн сонхоороо,—
Сарюухан нюдэдтэш
нулимса обоороо.
Нюргандаш хүйтэ
даалгана жүтөөн,
Нүхэлнэ сэдьхэлыш
хорхой—зүрилдөөн...
Тэнгэрнин халагаар
харлан зэрэлгээтэнэ.
—Таанад ушархагүйт, —
гэжэ мэдүүлээдхинэ.
Гэнтэ шагаабариш
шэмээгүй сэлигдэбэ.—
Гэмгүйхэн инагайш шарай
үзэгдэбэ.
Нороһон хасарыень таалан
эльбэнэш,—
Наартайхан бороо,— гэжэ
шэбэнэнэш.

Хото городой хүдэлмэришэн ангиин, индустриальна темэ Владимир Петоновой зохёохы ажалда ехэ һуурн эзэлдэг. Тэрэ өөрөө хэдэн жэлдэ удаагаар Улаан-Удын томо заводуудай нэгэндэ ажаллажа, бэшэгдэхэ зохёолнуудайнгаа геройнуудтай дүтөөр танилсаһан байдаг. Тингэжэ «Цех соо түрэһэн шүлэгүүдэй» цикл мүндэлөө юм.

— Буряадай залуу хүдэлмэришэн анги, мүн энэ республикын хурдан түргэнөөр хүгжэжэ байгаа индустри хадаа Владимир Петоновые өөрынгөө дуушан гэжэ тоолохо ёһотой,—гэзэ поэдэй «Тэрэнги һалбарна» гэжэ номые оршуулһан Москвагай поэт Олег Дмитриев бэшэ һэн.

Владимир Петонов хадаа республикын нинтын хэмжэ ябуулганууда эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг, аймгуудаар үнэргэгдэдэг уран зохёолой үдэрнүүдтэ, конференцинүүдтэ, уншагшадтай уулзалганууда ходо ябажа байдаг. Тэндэһээ, хүдөө нютагуудай малшад, таряашадтай, БАМ-ай барилгашадтай уулзаһан бодолнуудһаань шэнэ зохёолнуудайнь гол удха халмагдан абтадаг гэшэ.

М. Горькиин нэрэмжэтэ Литературна институтай дэргэдэхи уран зохёолой Дээдэ курсые 1977 ондо дүүргэжэ ерэд, Владимир Петонов «Байгал» журналай поэзи, публицистикэ болон шүүмжэлэлэй таһагай редакторраар удаан ажаллаа. Тэрэнэй шүлэгүүд гансашье ород хэлэн дээрэ бэшэ, мүн ороной олон үндэһэ яһатанай болон хари хэлэнүүд дээрэ оршуулагданхай. Мүн өөрөө олон угсаатанай поэзиэй зохёол-бүтээлнүүдые буряадшалаа. Жэшээлхэдэ, Монголой уран зохёолой классик Д. Нацагдоржын, мэдээжэ поэдүүд Б. Явуухуланай, Д. Тарвын болон бусадай шүлэгүүдые оршуулһан байна. Гадна Владимир Петонов шүлэгүүдэй олохон хамтын болон хубиин соголборинуудые, антологинуудые бүридхэгшэ, хинан шалгагша редактор байха.

Эдэ үдэрнүүдтэ Владимир Константинович Петонов 60 наһаяа гүйсэбэ. Россин (СССР-эй) Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн зэргэтэй тэрэнэй зохёохы габьяас үндэрөөр сэгнэжэ, республикын Верховно Советдэй зарлигаар Владимир Петоновто «Буряад Республикын арадай поэт» гэһэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдобо.

«Сагаан замаар ябаарай,
сарюун гансахан
хүбүүмни!»—
Сагаан буурал толгойтой
хүгшэн эжым үреэнгөө,
Сагаалжа харгы замыем,
һү сүршэн үргэнгөө,
Сагаан толбо—
һүнэй дээжэ—
богоһо дээрэ үлөөгөө,—

гэжэ поэт уянгата зохёолнуудайнгаа нэгэн болохо «Сагаан зам» гэжэ шүлэг соогоо бэшээ һэн. «Сагаан» гэжэ үнгэ зүһэ харуулһан үгын удха шанарые ажабайдалайнгаа сагаан зам болгон, уран гоёор харуулһаниинь авторай арсашагүй амжалта байгаа юм.

«Сагаан замаараа» ажабайдалайнгаа жарадахи дабаан дээрэ гараад, наһанайнгаа саадахи аглаг алас руу гэшхэлэн аха нүхэртөө:

Байгал далай, Буряадаа
Байха хабадаа түүрээгыт,
Сагаан жэгдэ замаараа
Сарюун зандаа ябаарайш!

— гэзэ уншагшадайнь зүгһөө хүсэнэбди.

Б. ЖАНЧИПОВ.

Владимир ПЕТОНОВ

БУХА-НОЁН

(ДОМОГ)

эсэгэм
к алдартайл.
шай хажууда
га албалһан.
ай сэрэгтэ
э дабшаһан.
шай хэрэгтэ
ябаһан.
ой байлдаанда
а ниилэжэ,
аан зүдхэжэ,
өөр хаража.
сахижа.
хороошонине —
ороошонине
р бүһэлэн,
таар бүхэлэн,
аандаагаа,
тараагаа.
да хаанайнгаа
ран заргыень
сахин ябалай.

Хани найжа хаантаяа
харилсан найрамдажа,
«мартаһанин һануулжа,
уптаванни һэрюулжэ»,
хара золиг дайсадаа
хамха, һамна наншажа,
хюдан, динлэн эзэмдээд,
хамаг нөөсэ зөөринень,
хасар һайта һамгадыень,
хатар һайта мориндыень
хубаан абаад ябалсаһан.
Буруу заягаа гаргаагүй,
булхай гэшхэн ябаагүй,
үнэн үгэ—шударгы,
сэсэн шонхор хүндэтэй.
Тэмүүжин
түмэн уласаа
түбшэн болгоод,
хари зоноо
хамтадхаад,
хаан шэрээ хантаргаба,
богдо нэрээр бодобо.
Барас жэлдэ туургатан
булта ехэ суглаандаа
Далай хаантай боложо,
дайгаа дараһанаа,
байгаа абаһанаа
тэмдэглэбэ.
Чингис хаанай солые
сагаан тугаар мандуулжа,
монгол угсаа уласай
мүнхэ һүлдэ баталба.
Чингис-хаан харьяатандаа
шэнэ зарлиг буулгалай,
шэдэ хүүрээ дуулгалай.
Тэнгэриин тэдхэмжээр
соносхол соёрхоо гээ.
Улас түрые байгуулһан
урдын анда нүхэдтөө
нэрэ габьяа зүүлгэбэ.
Ноёд һайдууд болгожо,
найжань болгон томилбо.
Ерэн табан һайдуудай
ехэ солотоной дунда
Буха-хүрьгэн оролсон,
найдам түшэг гүүлэжэ,
айдар жанжаар тодорбо.

* «Монголой нюуса тобшоһоо».

ЧИНГИС-ХААН ТУХАЙ БУРЯАДАЙ ТҮҮРЭЭЛГЭ

дэг нэрээ
н Чингис-хаан.
ас түрые
н Чингис-хаан.

Бүхы монгол угсаатанаа
бүрилдүүлһэн Чингис-хаан.
Хамаг галаб дэлхэйе
хазаарлаһан Чингис-хаан.

Дайдын хизаар холые
дүтэлүүлһэн Чингис-хаан,
Алтан ардын бурхадтаа
адислуулһан Чингис-хаан.

Салькин борогондо
сагаатал үгэй ябажа,
Хүчин нен убуксен
сандахуй магуй аюул үгэй
ябажа аялаксан.
сагаарал үгэй зоригту
монголжин түшэнинг
мэдэксэн
Бурнадуй түшэнинг
мэдэксэн
Бурнадуй Буха ноён
үрэтүгэйл.

ые Монголой академик Бямбын Ринчен Үбэр Ордос хотодо оршодог Чингис-хаанай дуган ламанарай наманшалга 1954 ондо бэшэжэ

датайлби,
хэтэйлби.
таабайм—
баабай.
уяһан,
туужалһан
дэһэн ут,
тут,
адай тулга—
Булгад.
:
баабаймнай
дэ удхатай.
н тэнгэриһээ
ган бууһан,
наранай туяае
бууһан,
рьдаг
мундаргада
ааараа
хэжэ бууһан.
добуугааараа
жэ бууһан,
оргаараа
н зураһаар,
са::
туруугаараа
лэхэйдэ
уһан,
эбэрээрээ
тэнгэриие
ан бууһан
ээ заяабари
ан

Буха-ноён баабай!
Буха-ноён баабайн,
Будан-хатан нибиин
бата мундаа хүбүүд:
Булгад,
Бузаган-хара,
Бүүра-ноён гэгшэд.
Бүхэ ехэ нута,
бүдүүн ехэ үшөөһэн,
урагшаа хараһан
Үдэгэ Бэлеэн,
хойшоо хараһан
Үхэр Манхай!—гэжэ
тайн байжа,
тайлгадаа
тахил мүргэлөө хэгшэ
бэлэй.
Улам саашань дурдажа,
удха үзүүраа хуурдая:
Бузаган-хара баабайтай,
Егтэй-Эмэ нибиитэй
хоёр мориной дэлһэн
дээрэ,
хэлтэгы шанагын
эриэг дээрэ
хүбүүн хулхай түрэлэй—
Енгүүд гэжэ нэршэлэй.
Даб гэхэ
дайда дээрэһээ,
далай гэхэ
уһан дээрэһээ.
Ангарынгаа ехэ
аман дээрэһээ,
арбан булагайнгаа
адаг, эхин дээрэһээ,
була ехэ суглаандаа
Далай хаантай боложо,
дайгаа дараһанаа,
байгаа абаһанаа
тэмдэглэбэ.
Чингис хаанай солые
сагаан тугаар мандуулжа,
монгол угсаа уласай
мүнхэ һүлдэ баталба.
Чингис-хаан харьяатандаа
шэнэ зарлиг буулгалай,
шэдэ хүүрээ дуулгалай.
Тэнгэриин тэдхэмжээр
соносхол соёрхоо гээ.
Улас түрые байгуулһан
урдын анда нүхэдтөө
нэрэ габьяа зүүлгэбэ.
Ноёд һайдууд болгожо,
найжань болгон томилбо.
Ерэн табан һайдуудай
ехэ солотоной дунда
Буха-хүрьгэн оролсон,
найдам түшэг гүүлэжэ,
айдар жанжаар тодорбо.

ШЭНЭ АРГА АРШАЛХА АЛАМ

Улаан-Удын медицинын түргэн туһаламжын больница өөрын станциндай байһан юм. Үнэргэһэн жэлэй февраль һара соо тус станци больницын мэдэлһээ гаргагдажа, республикын медицинын хойшолуулашагүй туһаламжын бэлэ даанги түб болгогдоо һэн.

Мүнөө энэ түбтэ хамтадаа 340 хүн—врачнууд, медицинын сестранууд, жолоошод хүдэлнэ. Тэдэнэр сүүдхын туршада дунда зэргээр 315 үбшэнтэнние хангана. Бүхы-дөө эндэ түргэн туһаламжын 24 машина бии гэхэ гү, али 24 бригада хүдэлнэ. Тэдэнэй 5 бригадань үбшэнтэдтэ терапевтическэ эршэмтэй туһаламжа үзүүлдэг, нэгэ бригада — хүүгэдэй реанимацинн, үшөө нэгэ бригада сэдьхэлэй үбшэнтэнние хангадаг. Бэшэниинь линейнэ бригадануудболоно.

Үбшэнтэнние хангалгые һайжаруулха талаар яһала хүдэлмэри ябуулагдадаг. Жэшээлхэдэ, эүрхэ үбшэнтэнэй электрокардиограмма телефоноор абадаг болонхой. Энэ, мүн медицинскэ бусадшье нэмэлтэ туһаламжануудсаашадаа түлбэритэй боложо магадгүй. Юуб гэхэдэ, медицинын түргэн туһаламжын машинануудурдандаа сүүдхэдэ 20 литр бензинэй талоноор хангагдадаг байһан һаа, мүнөө энэл талондонь ороидоо 16 литр түлишэ үгтэнэ. Саашадаа бензин түлбэритэй болохоор хараалагдана. Тинхэдэ машинануудые табиха шэнэ гараж барилга хойшолуулагдана, запасной частьнууд дуталдана. Эндэ хүдэлэгшэдые гэр байраар хангалга доодын хэмжээндэ, салин хүлһэниинь бага.

Ерэхэ жэлнүүдтэ орон доторнай страховой медицинэ байгуулха талаар хэмжээ ябуулганууд үнэргэгдэжэ эхилэнхэй. Магад түбэй хүдэлмэрилэгшэдые, үбшэнтэдые энэ шэнэ онол арга аршалха шадалтай байха аалам.

Т. ЦЫДЫПОВА.

Д. Банзаровай түрэһөөр 170 жэлэй ойдо

ХЭЛЭ, БЭШЭГЭЙ ТАЛААР ШЭНЖЭЛЭЛГЭНҮҮДҺЭЭНЬ...

(Үргэлжэлэл. Эхнииньнь майн 21-нэй, 22-ой номернуудта).

«Мон» гэжэ үгэ ямар удхатайб? Энээн тухай монголой эрдэмтэн Намжилцэвээн «Монгол гэдэг нэрэ тухай» гэһэн зохёол соогоо «Мон» гэжэ үгын удха шанарые тодорхойлхые оролдоо. Мон гэжэ үгэ эртэ урда сагта ямар нэгэн юумэнэй «Элбэг дэлбэг, барагдашагүй байһые» сэхэ гэршэлэн харуулдаг байгаа гэжэ тэрэ эрдэмтэн тоолоно.

«Мон» үгын удха шанарые иигэжэ тайлбарилбал, эүйтэй гэшэ гү гэһэн асуудалда манай һанаашаар, хэлэхэнь бэрхэ байна. Гэхэ зуура Монгол арадуудай ажаһуудаг бүхы газар нютагуудта Монхаан гэһэн нэрэтэй хаданууды оложо болохо юм. Жэшээнь, нимэ нэрэтэй хаданууды Буряадай зүг бүхэндэ оложо боломоор. Тиимэһээ Борис Сыренов өөрынгөө шүлэгые «Мон» гэжэ дэмы нэрлээгүй гэшэ ха. Тэрэ шүлэг соогоо «Мон» гэжэ хадые иигэжэ маттан дуулана:

Монгой үндэр дабаанһаа
Монгол дайда эхилнэ,
Хангай аха Саяаннаа
Хорон жабар тэршэлнэ.

7. **Чингис.** Д. Банзаров Чингис гэжэ нэрэдэ хоёр дахин ондо ондоо тайлбари үгэһэн юм. «Харын шажан гү, али монголнуудай бөө мүргэл» гэжэ диссертациингаа «Тэнгэри» гэһэн бүлэг дотор түрүүшынгээ тайлбари үгэһэн байна. Тэрээн соогоо Банзаров иигэжэ бэшэнэ: «Чингис өөрыгөө тэнгэриин хүбүүмби гэжэ нэрлээд... Хурмастые һажаахые оролдоо: жэшээнь, хурмаста өөрынгөө мэдэлдэ сэсэн мэргэн юһэн хубилгаануудтай байһан юм. Харин Чингис баһал юһэн воевод үрлэгүүдтэй байгаа. Тэрээнэй туг дээрэ юһэн үрлэгүүд шэрээтэй, эүраатай байһан гэхэ. Тэнгэриин хүбүүн гэшэб гэжэ өөрыгөө нэрлэдэг эгээл нэгэ сэсэн мэргэн хубилгаанайнь нэрые монголой зэмдэгшэ өөртөө нэрэ зэргэ болгон абаа. Миниин түрүүн дурдаһан гар бэшэгүүд соо тэнгэриин хүбүүдэй нэгэниинь — Хажир Чингис тэнгэри гэдэг сэсэн ухаата хубилгаан тухай хэлэгдэһэн байгаа. Тэрэ нэрые Темучин өөртөө нэрэ зэргэ болгон үгөө гэшэ гэжэ би һанаһаб. Чингис гэһэн гоёолтын нэрые (эпитет) иигэжэ тайлбарилаашьнь эгээл эүйтэй гэшэ ха. Яхадааб гэхэдэ, энэнь эзэмдэгшын ажабайдалда ушарһан баримтануудаар баталагдана. Гоёһоон энэ нэрэ зэргын Темучиндэ нэгэ бөө үгэхэдөө, бурхан танай мэдэлдэ бүхы газар дэлхэй үгэнэ, өөрыгөө Чингис гэжэ нэрлэхыетнай захирна гээд залуу хаанда мэдүүлһэн юм гэжэ мусульман түүхэшэд бэшэһэн байдаг. Д. Банзаровай энэ тухайламжые академик В. В. Бартольд дэмжэһэн юм.

Банзаров Чингис гэһэн нэрэ зэргын хоёрдохи тайлбарилгые «Чингис гэжэ үгын бии болоһон тухай» зохёол соогоо үгэһэн байдаг. Тингэбэшье энэ эрдэмтэн өөрынгөө үгэһэн түрүүшынгээ тухайламжаһаа хүсэд арсаагүй. Доржи Банзаров шэнэ зохёол соогоо Чингис гэһэн нэрэдэ инмэ харюу үгэһэн байна. «Р. Х.-гай 214 онһоо эхилээд Р. Х.-гай 93 он хүрэтэр бүхы Монголые эзэлжэ байһан хиун-ну (гунны) гэжэ арадай агууехэ хаануудай эртэ урданай нэрэ зэргые, «чен-ю» зиндаа нэрые, хойто-хитадай гү, али һүүлшын шэнэ ярыанай ёһоор шаньюй гэдэг нэрэ зэргые Темучин дахинаа һэргээгээ гэжэ һананаб. Энэ нэрэ зэргэ манһаа гараа гээшэ ха гэжэ хитадууд тоолохо зуураа энэ үгэ мүн хаан гэһэн удхатай гэжэ тайлбарилна: Хиун-ну гэжэ арад өөрынгөө хаанууды мүн лэ «тэнгэриин хүбүүд» гэжэ нэрлэдэг байгаа».

Чингис гэһэн үгын бии болоһон тушаа Д. Банзаровай хоёрдохи тухайламжань нилээд хубилгадаһан байгаа. Тиимэһээ энэ тухайламжань дурадхалда орходоо гэдэргээ сухариһан ябадал гээшэ гэжэ зүүн зүгэй эрдэмтэд, тусхайлбал, Г. Е. Грумм-Гржимайло, Г. Н. Румянцев гэгшэд сэгнэһэн юм.

Эгээл нимэһээ Д. Банзаровай түрүүшынь тухайламжа Монголой литература соо мүнөөшье болотор зүб гэжэ тоологдодог.

Темучин үндэр дээдэ нэрэ зэргээ улам дээшэнь үргэхэ зорилгоор гэгээн ухаата юһэн тэнгэриин нэгэнэйнь Хужир Чингис Тэнгэриин нэрые хаанай нэрэ зэргэ болгон абаһан юм гэжэ Д. Банзаровай түрүүшынь тухайламжа соо хэлэгдэдэг. Монголой литература соо батажаһан энэ һанамжа Монголой хэлэ бэшэг шэнжэлдэг эрдэмтэдэй һүүлшын зохёолнууд соо, жэшээнь, Ц. Б. Цыдендамбаевай, Монголой эрдэмтэн Ишжамцын зохёолнууд соо дахинаа батадхагдана.

Ишжамц докторско диссертациингаа авторефераг соо иигэжэ бэшэнэ: «Темучиниие хаан болгон сасуунь бөөгэй дайшалхы хүсэл зориг тодорхойлһон нэрые— «Чингис» гэһэн һүртэй нэрэ зэргые өөртөө дары үгэһэн юм. Энэ баримта хадаа тэрэнэй барагдашагүй хуули засагай ноёрхуу хүсэл бодолыень гэршэлэн харуулһан байгаа».

Гэхэтэй хамта «Чингис» гэһэн үгын уг гарбал мүнөөшье болотор хүсэд тодорхойлогдоогүй, ойлгогдоогүй байһаар. Профессор Г. Д. Санжеев Чингис гэһэн үгын уг гарбалые эгээл түрүүн тодорхойлхые оролдоһон юм. Тэрэ иигэжэ бэшэһэн байгаа: «Чингис гэжэ нэрэ тушаа Банзаровай тайлбари монголнуудай дунда хэрэглэгдэдэг «Далай-лама», мүнөө үедэ хэрэглэгдэдэг, «Море-хан», «Море лама», бүри урид хэрэглэгдэдэг «Хаан-тэнгэри» гэхэ мэтын нэрэнүүдээр батадхагдажа болохо байна». Гэбэшье профессор Г. Д. Санжеев энэ асуудал шиидхэхэдээ, академик Маррай хараа бодол баримталһан дээрэһээ «Чингис» гэжэ үгын бодото удха шанар тодорхойлжо шадаагүй.

Ц. Б. Цыдендамбаев «Чингис» гэжэ үгын уг гурбал тушаа эүйтэй хараа бодол баримталха зуураа иигэжэ бэшэһэн байна: «Мүнөө үедэ хэлэгдэдэг тэнгэс гэжэ үгэ эртэ урдын монгол хэлэндэ тэнгэс-тингис-чингис гэжэ хэлэгдэнэн байжа болоо. Ушар юуб гэхэдэ, хоёрдохи нюурай түлөөнэй нэрэдэ хабаададаг Чи гэжэ үгы. Ти...—гэжэ хэлэгдэдэг байгаа гэжэ монголшо эрдэмтэд тухайлдаг. Тиимэһээ үгын абяанай хубилһанай шалтагаанаар «тэнгэс, чингис» гэһэн үгэ хоёр ондоогоор хэлэгдэдэг боложо магад гэжэ тухайлхаар.

«Чингис» гэжэ үгын анха түрүүшын удха шанарые тодорхойлхонь топ бэрхэтэй. Яхадааб гэхэдэ, тэрэнэй тэнгэс гэһэн эхир үгэнь гол удхаараа адлирхуу. Хэрбээ тэнгэс гэжэ үгэ «далай» гэһэн удхатай байгаа һаань, Чингис гэжэ үгэ хаанай нэрэ зэргые тодорхойлдог байһан юм. Тиимэһээ мүнөөнэй монгол хэлэндэ тэнгэс гэһэн үгэ «далай, ехэ нуур» гэһэн удхатайгаар хэрэглэгдэдэгынь манай анхарал татана.

Яхадааб гэхэдэ, тэнгэс гэһэн үгын эхир үгэнь — чингис—далай хаан, далай лама гэһэн нэрэ зэргыи орондо хэрэглэгдэдэг. Гэхэтэй хамта, профессор Санжеевтэл адли, гансал далай хаан, далай лама гэжэ үгэнүүдые хоорондонь зэргэшүүлбэл, удхаараа таарамжагүй, ойлгосогүй болохо байна. Энэ хадаа далай гэжэ үгын юрын, жиирэй удхань гарана. Зэргэшүүлэгдэмэл эдэ үгэнүүдэй удха шанарые ойлгохын тула далай гэжэ үгын ондоо үгэтэй зэргэшүүлэгдэһые анхаралдаа абаха шухала. Тингэбэл үгын удха шанарай хубилһаниинь, ондоо болоһониинь элирэн харагдадаг: жэшээнь, оршолонгой далай, үльгэрэй далай, зоболонгой далай...

Дээрэ дурсагдаһан жэшээнүүдһээ харахада, далай гэжэ үгэ олон юумые гү, үгышье һаа, ехэ юумые харуулхын тула хэрэглэгдэнэ. Далай гэжэ үгын эндэ ондоо үүргэ дүүргэдэг болоһон дээрэһээнь, энэ үгын удха шанарынь хубилжа, «агууехэ, дээдын дээдэ эзэргын» гэһэн үгын орондо хэрэглэгдэнэ: жэшээнь, далай-лама, далай хаан. Эдэ удхаараа хадаа «дээдын дээдэ эзэргэтэ, агууехэ далай хаан, далай лама»... Далай гэжэ үгын удха шанар тодорхойлһоной һүүлээр нимэ тобшолол хэмээр байна.

Юуб гэхэдэ, абяанайнгаа талаар хубилһан тэнгэс, Чингис гэжэ үгэнүүд хоёр ондоо удха харуулна: түрүүшынь үгэ мнил далай гэһэн удхатай, хоёрдохинь «Дээдын дээдэ эзэргын, агууехэ» гэһэн удхатай. Тиимэһээ Чингис хаан гэһэн нэрэ тэрэ, үедэ «Дээдын (үгышье-һаа, агууехэ) хаан» гэһэн удхатай байгаа... Темучинэй ажаһууха үедэ мэдэжэ байһан Чингис гэжэ үгэ байн байтараа хуушаржа, һүүлэй һүүлдэ огто мартагдаһан юм.

Дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор иигэжэ ойлгохоор: Чингис гэжэ үгэ Хажир Чингис тэнгэри гэһэн үгэнүүдтэй эзэргэшүүлэгдээшье һаа, тэнгэри гэһэн нэрын орондо хэрэглэгдэжэ шадахагүй байна. Харин Хажар гэһэн нэрые элирхэйлжэ үгэнэ. Тусхайлан хэлэбэл, эдэ эзэргэлээ үгэнүүдые агууехэ Хажар тэнгэри» гэһэн удхатай гэжэ ойлгохо хэрэгтэй.

Чингис гэһэн үгэ тэнгэриин хүбүүнэй нэрэдэ хабаатай бэшэ гээшэ ха гэжэ Доржи Банзаров тухайлжа болоо. Тингээгүй һаа, Темучинэй нэрэ зэргын тайлбарине гуннуудай чен-ю гээшэтэй сасуудхахагүй байгаа». Хажар гэһэн үгэ перс хэлэндэ хазар гээд үгүүлэглэдэдэг, удхань «далай, океан».

Улзы-Жаргал ДОНДУКОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

ҮХИБҮҮДЫЕ НАЙМААЛНА

Илангаяа бага үхибүүдые наймаалха ушар һүүлэй үедэ үргэнөөр дэлгэрээ. Зарим гүрэнүүдэй засагууд олзо оршо ехээр үгэдэг энэ хэрэг усадхаха талаар дары түргэн хэмжээнүүдые абаха баатай болоно. Жэшээлхэдэ, Великобританиин правительство Англи руу хуули бусаар үхибүүдые асарһан гү, али бусад оронуудһаа хүүгэдые үргэжэ абаһан хүнүүд уголовно харюусалгада (үни удаанаар түрмэдэ хааха хүрэтэр) хүртэхэ гэжэ хараалһан хэдэн тогтоолнуудые һаяхан абаһан байна. Гансал үнгэрэгшэ жэлэй туршада Румыниһаа Англи руу 400 гаран нарай хүүгэдэй хуули бусаар асарагдаһан ушар нимэ хатуу шанга хэмжээнүүдые абахыень баадхаһан байна.

Һаяхан газетэдэ хэблэгдэһэн мэдээсэлэй ёһоор ФРГ мүн лэ энэ харата муухай хэрэгтэ хабаатай байна. Бразилиһаа үхибүү абахын тула немец бүлэнүүд мүнөө 100 мянган марка түлэхөөр бэлэн байна. Гадуур хуулдажа абаһан гү, али хулгайлһан үхибүүдые улам саашань худалдадаг гүрэнүүдэй нэгэн Германи юм. Бразилиһаа эндэ ерэһэн самоледуудаар хүхөөр болон бага үхибүүдтэй залуу эхэнэрнүүд ходо ерэдэг, харин нэгэ-хоёр удэрэй үнгэрһэн хойно һөөргөө бусадаг гэжэ Франкфурт-на-Майне аэропортын полиции үнинэй тэмдэглэнхэй. Гэбэшье Бразилиин ганса бэе эхэнэрнүүдһээ тон хямдаар, ороидоо 10 маркаар үхибүүдые худалдажа абаад, асардаг хүнүүд гол түлэб олошоронхой. ФРГ-дэ ажаһуудаг «Израилиин нэгэ эрхэтэн» үхибүүдые наймаалжа, мүнгэ ехээр олодог байгаа гээд газетэ тэкдэглэнэ. Тэрэ дээрэ дурсагдаһан аэропорт дээрэ «амиды эд бараа» уттажа абаад, бусад гүрэнүүдтэ дамжуулан эльгээдэг байһан юм.

Тэдэ үхибүүдые абадаг гүрэнүүдэй тоодо Израиль ородог гээшэ ха. Латиин Америкэ болон Румыниһаа үхибүүдые энэ орон руу зөөхэ ушарнууд үнинэй нюуса бэшэ болонхой. 1988 ондо Англиин телекомпаниин үнгэргэһэн мүрдэлгэ тухай эндэ дурсагдана. Израилиин 2 мянгаад бүлэдэ Бразилиин үхибүүд бии гээд тиихэдэ элирүүлэгдээ һэн. Тэрэ жэлдэ Бразилида үгы болоһон 400 үхибүүдэй олонхинь Израильда олдоо бэлэй. Тинхэдэ нэгэ үхибүүнэй түлөө 30 мянган доллар түлэдэг байгаа.

Хүн зондо үнэншүүлхын тула телекомпани Бруно Каролин гэжэ нэрэтэй Бразилиин басаган тухай тусгаар репортаж харуулаа һэн. Тэрэние 4 һаратай байхадань Бразилиин Кортиво хотоһоо хулгайлһан байна. Жэл хахад соо зоболонтой удаанаар бэдэрһэнэйнгээ һүүлээр түрэһэн эхэнь басагаяа Израилиин нэгэ бүлэдэ оложо, томошог болоһон байгаашье һаань, маргангүй таняа бэлэй. Үхибүүгээ абаха хусэд эрхэтэй байһанаа өхэнь арай шамай гэршэлжэ шадаа. Тингэжэ басагые түрэлхидтэнь бусааха гэһэн шидхэбэри Израилиин сүүд абаа һэн. Олонитын дунда энэ ушарай хатуу шэрүүнээр шүүмжэлэгдэһэн байбашье, үхибүүдые хулгайлжа, олзо оршо абаха хэрэг Израильда замхаагүй гээд нютагай хэблэлнээ тобшолсон хэхээр байна.

Израилиин уласхоорондын аэропорт дээрэ һаяхан хоёр эхэнэрые хилэ сахигшад барыа һэн. Нэгэниинь нарай үхибүү тэбэринхэй ябаа. Тэрэ эхэнэрэй паспорт соо үхибүүн еврей нэрэтэй байһан аад, харахада еврей яһатандал адли бэшэ гэжэ ажаглаа һэн. Нарин нягта шалгалтын һүүлээр үхибүүе бэшэһэн документ хэмэл гэжэ элирүүлэгдэбэ. Баригдаһан эхэнэр Еливета Коган-Соломон гэжэ нэрэтэй адвокат байба. 39 наһатай энэ эхэнэр гурбан хүүгэдэй эхэ, Тель-Авивта ажаһуудаг, урдань полицида алба хэдэг байһан, арба гаран жэлэй туршада адвокадай ажал хэдэг, гэбэшье 1988 онһоо хойшо «таарамжатай шагналай түлөө» нимэрхүү «ажал» ябуулдаг болонхой гээд мүрдэлгын үедэ элирүүлэгдэбэ.

Иимэ ушарнууд олон гээд нютагай хэблэлэй мэдээсэлнүүдһээ ойлгохоор байна. Үхибүүдые нюусаар худалдаһан арбаад хэрэг Израилиин полици мүнөө үедэ мүрдэжэ байна. Хуулиин ёһоор үхибүүдые үргэжэ абадаг Израилиин орёо гуримые хүүгэдые наймаалжа, мүнгэ олохо дуратайшуул шадамараар хэрэглэнэ. Израилиин бүлэнүүд үхибүү үргэжэ абахын тула 5—6 жэл хүлеэхэ баатай болоно. Тиимэһээ тон ехэ мүнгэ түлэжэ, хуули бусаар үхибүү абаха баатай болоно бшуу. Үхибүүдые хулгайлха ушарнуудшье дайралдадаг юм. Жэшээнь, һаяхан Тель-Авивай нарайлалгын нэгэ байшан соohоо 10 часай урда тээ түрэһэн үхибүүе хулгайлһан нэгэ залуу эхэнэрые полици барыа һэн.

А. КЕРЖЕНЦЕВ.

ИТАР-ТАСС: түди дэлхэй мүнөөдэр

НЬЮ-ЙОРК.

Америкын «Джорджия Пауэр» компаниин атомна «Вогтл» электростанциһаа радиоактивна уһан урдажа гараа. Огаста хотын энэ АЭС дээрэ

СОЁЛОЙ ҺОНИН

ХҮГЖЭМ, ДУУНУУД ЗЭДЭЛҺЭЭР

П. И. Чайковскийн нэрэмжэтэ Улаан-Удын хүгжэмэй училищи 60 жэлэйнгээ ойн баярые энэ хабарай намжаа сэсэрлиг үдэрнүүдтэ тэмдэглэжэ байна. Эдэ үдэрнүүдтэ хүгжэм дуунай ордондо үглөөнһөө үдэшэ болотор хүхюун хатар наадан, аялгата дуунай зэдэлхэ таһалданагүй, айлшадшье олоороо буужа ерэнэ. Илангаяа үнгэрэгшэ гарагай табанда болоһон концертдэ ехэ олон зон сугларалаа.

Училищиин директор В. Б. Васильев нэрьемэ альга ташалга доро концерт-наадаяа нээбэ. Вячеслав Борисович училищиингаа намтартай тобшо тодоор танилсуулжа, ерээдүйнгөө хараа зорилгонуудые хөөрэбэ.

— Мүнөө дээрээ бидэ Улаан-Баатарай хүгжэмэй колледжтэй зохёохы харилсаа тогтоожо, буряад, монгол хүгжэмэй инструментнүүдые һэргээн, шэнээ бүтээхэ зорилготойбди,—гэжэ Вячеслав Борисович үгээ түүгэсхөөд, Улаан-Баатарай хүгжэмэй колледжын директор Цырендорж багшада үгэ үгэбэ.

— Ажабайдалнай саашадаа һайн һайханаар һалбаржа, эрдэм бэлигэй талаар харилсаанаймнай улам бэхижэжэ байхые найданаб,—гэжэ тэрэ тэмдэглээд, бэлэгээ барюулба.

Тэрэнэй удаа Буряад Республикын соёлой министр Н. Ю. Мадуев:

— Дэлгүүрэй экономикодо ороод байхадаа, урдамнай хэдэн орёо түсэбүүд табигдана,—гэжэ үгээ захалба. —Училищияа колледж болгожо, мэргэжэлтэдые бэлдэлгэмнай улам һайжаруулагдаха ёһотой. Ерэхэ жэлһээ соёлой мастер-технигүүдые бэлдэжэ эхилхэ зорилготойбди.

Удаань училищиин хүдэлмэрилэгшэдтэ республикын үндэр нэрэ зэргэнүүдэй олгогдоһон тухай Верховно Соведэй зарлигые нүхэр Н. Ю. Мадуев уншаба, Мэргэжэлтэдые бэлдэхэ талаар габьяатай байһанайнь түлөө Л. Г. Дадуевада—Буряад Республикын арадай артистын; Б. Г. Базаровта—габьяата артистын; Т. В. Васильева, В. Х. Лазарева, А. А. Манжигеева, К. М. Пальнуева, Л. Н. Спектор гэгшэдтэ республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ гэжэ нэрлэгдэхэ талаар Л. Г. Дадуева—Буряад Республикын арадай артистын; Б. Г. Базаровта—габьяата артистын; Т. В. Васильева, В. Х. Лазарева, А. А. Манжигеева, К. М. Пальнуева, Л. Н. Спектор гэгшэдтэ республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Владлен Пантаевай хүгжэм, уран зурааша Бальжинима Доржиевай тайзанай цэмэглэл зүжэгые уран гоё болгожо үгэнэ гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

Г. ЧИМИТОВ,
поэт, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

«ИНАГ ДУРАН ЗҮРХЭНДЭМ...»

ОИН БАЯРАЙ КОНЦЕРТЬЭЭ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

Эндэ һураһан, мэргэжэлтэ ажалаа шэлэһэн зон дура сэдьхэлэйнгээ бэлэг болгон, энэ үдэшэ һайхан дуунуудаа ханхинуулаа, хүгжэмтэ зохёолнуудые гүйсэдхөө. Тус училищие байгуулгада, хүгжэлтэдэ габьяатай багша В. Д. Буденнаягай шабинар, бэежэһэн, олондо мэдээжэ болоһон хүгжэмшэд — Инна Макарова (1962 ондо дүүргэһэн), республикын габьяата артистка Людмила Дадуева (1959 ондо түгэсхэһэн) гэгшэд бэлиг суута композитор Сергей Рахманиновай «Вальс», «Прелюдия соль-минор» гэһэн зохоолнуудые тон бэрхээр гүйсэдхэжэ, сугларагшадай халуун альга ташалгада хүртөө. Һүүлэй жэлнүүдтэ бэлиг шадабариа хурсадхаһан, эндэ һуража гараһан залуушуул — Оксана Андреева (РСФСР-эй арадай артистка Н. К. Петровагай класс), Николай Сибиряков (республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В. Б. Елбаевай класс) гэгшэд энэ үдэшэ зохидоор дуулажа, халуунаар угтагдаһан байна. Илангаяа Б. Балдаковой олондо мэдээжэ романсые бүдүүн хоолойтой Н. Сибиряковой дуулахадань, «Гоё-оо!», «Үшөө дахин!» гэһэн үгэнүүд зал сооһоо дуулдаа һэн.

Баяр ёһололой амаршалгын дулаан үгэнүүдые хэлэһэн композитор, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Виктор Усовичой «Бальжан гарма сэсэг тухай», «Цыган басаган» гэһэн шэнэ, хүхюу дуунуудые артист Юрий Шевченко эндэ сугларагшадта бэлэглэбэ.

Б. Ямпиловай «Хоёр хатарые» Светлана Доржиева домра дээрэ, А. Андреевэй «Вальс-балалайка» гэһэн зохёолые училищиин багша В. Н. Сердюк наадаа. Красноярскда аспирантурада һурадаг пианист Владимир Потапов Шопенэй «Скерцо» шадахар бэрхээр наадажа, уран бэлигээ элирхэйлбэ Н. В. Карасева хүгжэмшэнэй багшань, һурган хүмүүжүүлэгшэнь юм. Хүнгэн, түргэн аялгануудые гаргаһан аккордеонист Татьяна Красиковагай бэлиг шадабариие энэ үдэшэдэ ерэгшэд үндэрөөр сэгнээ.

Эндэ һураһан, олондо мэдээжэ дуушад баяр ёһололой түрүүшэн концертдэ шагнагшадые баясуулба. Маснегэй «Иродиада» гэһэн опероһоо гол арие, А. Андреевэй «Уулахан Барханай орой дээгүүр» гэжэ дууе зохидоор дуулаһан багша Б. Г. Базаров тус концертдэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, талаан бэлигээ харуулаа. 1985 ондо энэ училищи дүүргэһэн залуу дуушан Тогмит Танхаев энэ үдэшэдэ ерэһэн зондо Мазепын арие, Свириновэй «Мариташа» гэһэн мэдээжэ дууе ехэ дорюуһаар дуулажа үгэбэ. Буряад Республикын габьяата артист Климм Миткинов (тус училищиин багша) хабар тухай, дуран тухай В. Дамбаевай һайхан дууе эндэ хангюурдаба:

...Инаг дуран зүрхэндэм
Элшээ татан задарна...

Эдэ үдэрнүүд эндэ һууһан зоной зүрхэ сэдьхэлые жэгнэхэдэл гээ бэлэй. Бүхы дура сэдьхэлээ түрэл училищидаа зорюулжа байһан артистнуудай һайхан хүсэл, зорилгонууд тэдэнэй бэлиг шадабарида гэрэлтэн харагдажа байһандал үзэгдөө һэн. Хонгёо һайхан хоолойтой, Буряад Республикын арадай артистка Сурена Дашицыренова, РСФСР-эй габьяата артист Болот Бороев гэгшэдэй дуулаһан аринууд, дуунуудаа итальян хэлэн дээрэ гүйсэдхэгдэжэ, шагнагшадай бахархал ханаагаа. Концертын түгэсхэлдэ ород арадай оркестрэй хүгжэмшэд бэлиг шадабаряа харуулба. Оперно театрай мэдээжэ дуушад Леонард Шоболов, Григорий Багадаев гэгшэд оркестртэй хамта дуулаба.

Б. ДОРЖИЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Дуушан Тогмит Танхаев дуулана; Багша Б. Г. Базаров дуулана.

А. ШАГДАРОВАЙ фото.

О ШЭНЭ НОМ О

Эрхүү хотодо оршодог Зүүн Сибириин номой хэблэл «Тэнгэриин Хун шубуун дангина» гэһэн гаршагтай буряад арадай онтохонуудай, үльгэр, домогуудай, туужануудай суглуулбари һаяхан хэблэлһээ гаргаба. Буряад арадай түүхын, соёлой, ёһо заншалай, һанаа сэдьхэлэй баян абдарые И. Е. Тугутов, А. И. Тугутов гэгшэд уудалжа, арадай аман зохёолой үнэтэй суглуулбари согсолһон байна. Тиихэдэ А. И. Тугутов энэ номые ород хэлэн дээрэ оршуулхаһаа гадна, оролто үгэ бэшээ. Гуша мянган хэһэгтэй энэ суглуулбари олоной һонирхол татаха байха.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва хото.

Харагшын һанамжа

«СОНХООР МАЛАЙҺАН ҺАРА»

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын түрэнэй академическэ театр 1991—1992 онуудай сезон түгэсхэхэ багтаа шэнэ зүжэг табижа, олон харагшадаа баясуулба. Степан Лобозеров Баяр Эрдынеев хоёр оршон уе саггаа тааралдуулһан зүжэг эхиннһээ һүүл хүрэтэрөө театрай улас түрын, үзэл сурталай нүлөөнэй хэб сооһоо мултаран гараһые гэрэшэлэн, худэлмэри, һургаал заабари, уряа гэхэ мэтые гол шугам болгохые оролдонгүй, тон юрын айлда болоһон тон эгээлэй ажабайдал, үйлэ хэрэг харуулна.

Драматургнууд тушаан боложо дайралдаһан ушар байдалые хэрэглэн, ехэ энеэдэтэй хүхюун зүжэг найруулаа. Залуу хүбүүн Даша (артист Виктор Самбуев) элдэб эсын юумэ һанахадаа бэрхэ, шуран шуумаа байһандаа зүжэгэй бүхы үйлые өөрынгөө һанаашаар худэлгэн хүгжөөнэ.

Республикын арадай артистка Сэрэмжээ Уладаева зүжэгэй гол роль гүйсэдхөө. Буряад дуунуудые, илангаяа урданай арадай дуунуудые сэдьхэл худэлгэжэ уянгатайгаар дууладаг, энэ нүхэрнай зүжэг соо хүгшөөгэй ролие сог залитайгаар, шогтой хүхюун хүнгэнөөр наадажа, харагшадта схээр һайшаагдаа.

Буряад Республикын арадан артист Цыден Цырендоржиев хухарһан хүлдео гипс хүүлэһэн Дамбие наадаба. Тэрэ гэмэлтэһэн хүлтэй хүнинё наадаһан хадаа орон дээрэһээ нэгэшье бодоногүй, теэд хэбтэһэн зандаашье һаа, гүйсэдхэһэн ролёо һайнаар гаргажа шадаа гэжэ тэмдэглэхээр.

Ленинградай Н. Черкасовай нэрэмжэтэ түрэнэй теа[illegible], хүгжэмэй, кинематографиин институт 1988 ондо дүүргэжэ ерэһэн залуу зүжэгшэд Должин Тангатова Зоригто Ринчинов хоёр тухай нэгэ хэдэн үгэ хэлэхэ дурам хүрэнэ. РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша, профессор В. В. Петровой ударидалга доро һураһан манай буряад студиинхидай институт дүүргэлгын зүжэг болохо Карло Гоциин «Турандот хатан» гэжэ комедние бэлдэхэ үедэнь би байлсаһан байнаб.

Должин Тангатова Турандот хатанай ролине уран шадабаритайгаар гүйсэдхөө бэлэй. Харин Зоригто Ринчинов хаанай харуулай дарга Бригеллые наадаа агша һэн. Петров багшань манай студиинхидые һургахадаа, ганса роль наадаха бэшэ, харин тэрэ наадаха хүнэйнгөө орондо ажаһууха, тэрэ сагайнь эрхэ байдалые харуулха ёһотой, зүжэгшэ хадаа толгойтой байха, ухаатайгаар наадаха зэргэтэй гэжэ хэлэн ойлгуулжа байгаа һэн. Должин Зоригто хоёр багшынгаа заажа, ойлгуулжа үгэһэн юумые «Сонхоор малайһан һара» гэжэ зүжэгтэ бодотоор бэелүүлжэ шадаба.

Зүжэгэй нэрэ хоёр хүнэг үргэлһэн басаганай һарада гараһан тухай буряад арадай домогтой холбоотой. Хоёр жэлдэ институдта орожо шадаагүй Балма (артистка Д. Тангатова)—урин зуллгы зантай, һүбэлгэн хурса бодолтой, үндэр сэдьхэл мэдэрэлтэй басаган. Тэрэ һанаан сэдьхэлээрээ һарада гараһан басагантай хөөрэлдэнэ.

Балма һара дээрэ гараха гэнэ бэшэ, газар дээрээл ажаһууха, һайн һайхан хэрэг хэхэ хүсэлтэй, Тиигэжэ байтарнь, һара шэнги һаруул шарайтай, сэбэр сагаан хубсаһатай һайхан хүбүүн Виктор (артист Зоригто Ринчинов) өөрөө орожо ерэнэ. Тэдэ хоёр арюун сагаан сэдьхэлээрээ бэе бэе тээшээ тэгүүлэн, сэбэр һайхан инаг дуранда абтана. Уран зурааша Викторые З. Ринчинов наадахадаа, хүндэ дохихо, худэлхэ бүхэндөө хотоһоо худөө ерэһэн хүбүүнэй гэнэн хонгор зангые шадамар бэрхээр зураглана.

Ажабайдалай, бүлын ойрохон зуурын хүл хөөрсэгтэ орооһон гэрэй эзэн эхэнэр Хандын түхэл дурые артистка Бальжид Очирова ябала һайнаар гаргажа наадаба. Тус комедние найруулан табиһан Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Владимир Кондратьев зүжэгшэдэйнгөө бэлиг шадабариие сүлөөтэйгөөр тобойлгон гаргаха арга боломожо хүн бүхэндэнь олгоһониень һайшаамаар.

Энэ хүшэр хүндэ сагта хүнэй хамагаа мартан, сэдьхэлээ тэнитэрээ энеэхэ, хүхихын тулада нимэл шогтой хүхюун зүжэг наадан хэрэгтэй ха юм даа. Зүжэгэй үшөө нэгэ һайн талань юуб гэхэдэ, артистнууд бултадаа буряадаараа тон сэбэрээр дуугаржа, үндэһэн хэлэнэймнай баян аргануудтай байһые гэрэлэлнэ. Гансал Балмын «нюдэн» гэхынгээ орондо «нюдэнүүд» гэжэ хэды дахин хэлэхэдэнь, шэхэндэ хажараар дуулдана. Хүмнай тиимэл һаа олон нюдэтэй бэшэ ха юм даа.

Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Владлен Пантаевай хүгжэм, уран зурааша Бальжинима Доржиевай тайзанай цэмэглэл зүжэгые уран гоё болгожо үгэнэ гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

Г. ЧИМИТОВ,
поэт, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ШАНГА ТЭМСЭЛ БОЛОХОНЬ ХА

Дүрэ булаалдалгын барилдаагаар СНГ-гэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн майн 27—30-да Москвада үнгэргэдэхэнь. Хүүгэдэй спортын долоодохи һургуулийн ахалагша тренер, Россин габьяата тренер В. М. СЫДЕЕВТЭЙ манай корреспондент Б-М. ЖИГЖИТОВ уулзажа хөөрэлдэбэ.

— Байгша оной мүрысөөн ямар онсо шэнжэтэй, илгаатай гээшэб?

— Энэ жэлэй мүрысөөн Москвадахи «Хани барисаан» гэжэ универсальна спортивна комплекс соо үнгэргэдэхэ. Онсо шэнжэнь хадаа байгша оной июль һарада Барселонодо үнгэргэдэхэ XXV Олимпиин наадануудай урда тээхи эгээл ехэ, һүүлшын шалгалтануудай нэгэн болохо юм. Тэрэнэй дүнгүүдээр Олимпиадада хабаадаха суглуулагдамал команда гол түлэб бүридүүлэгдэхэ ёһотой. Онсо илгаань гэхэдэ, урдань СССР-эй, харин мүнөө СНГ-гэй бүридэлдэ ородог байһан республикануудай баатар хүбүүд нэгэ гүрэнэй түг доро һүүлшынхеэ сугларжа, СНГ-гэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысэхэ байна. Энэмнай манай ороной һалажа, бутаржа байһые гэршэлнэ ха юм даа.

— Валерий Манзаргашеевич, ямар республикануудай командануд ерэхэр хүлеэгдэнэб?

— Россин, Украинын, Беларусиин, Молдовын, Казахстанай, Азербайджанай, Узбекистанай, Таджикистанай, Туркменистанай, Кыргызстанай командануудай 200 гаран барилдаашад хабаадахаар хүлеэгдэнэ. Прибалтикын республикануудай, Арменийн, Грузиин командануд ерэхэгүй хэбэртэй. Сэхыень хэлэхэдэ, һүүлшын хоёр республикын суглуулагдамал командануудай бүридэлдэ бэлигтэй бэрхэ хүбүүд бии даа: Жошоэнь Олимпиин наадануудай чемпионууд, дэлхэйн болон Европын оло дахин чемпионууд Лери Хабелов, Давид Гобеджишвили гэгшэдые энэ талаар дурдажа болоно.

— Эндэ Буряад ороной нэрэ хүндые хэд хамгаалха юм?

— Буряад Республикын суглуулагдамал командын гэшүүд нимэ үндэр нэрэ хүндэдэ хүртэхэ юм. Эдэмнай хэд бэ гэбэл, СССР-эй спортын габьяата мастер Борис Будаев, улясхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов, спортын мастернууд Түмэн Жаргалов, Андрей Матюнов, Виктор Монсонов, Юрий Сандаков, Александр Бардаханов, Андрей Пестерев, Гомбо Шагдуржанов, Юрий Майдарханов гэгшэд болоно. Ю. Сандаков А. Бардаханов хоёр—авнационно үилэдбэриин нэгэдэлдэ, А. Матюнов, Ю. Майдарханов гэгшэд Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэдэ худэлдэг, Гомбо Шагдуржанов багшанарай институдта һурадаг, бэшэ-пиинь сэрэгэй алба хэдэг юм. Энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаха аргатай хүбүүд үшөө бии гэгшэ гү?—гэһэн асуудал гарахадаа магадгүй. Мүнөө дээрээ тиимэ хүбүүд үшөөл үсөөн байна. Һайнаар һорилго хэбэл, спортын мастернууд Валерий Шагжитаров, Игорь Тютрин гэгшэд тиишэ ошохо аргатай байгаа. Зүгөөр тэдэ бүхы арга боломжоёо гүйсэд харуулжа шадабагүй. Гол түлэб һорилго бэлдэхэлдэ халирхайгаар хандаа хэбэртэй.

— Манай барилдаашад сооһоо хэд эгээл ехэ арга боломжонуудтай гээшэб?

— Нэн түрүүн дэлхэйн Кубогта хүртэгшэ, 1990 оной СССР-эй чемпион, улясхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов барагт һайн һорилготой байна. Тэрэ хүсэл зориг ехэтэй. Тэрэнэй шэгнүүртэ—52 килограммай — Владимир Тогузов (Владикавказ), Сүлтан Давудов (Махачкала), Маулен Мамыров (Талды-Курган) болон бусад барилдаашад СНГ-гэй чемпион болохо аргатай байһаная нүүнагүй. Тиигэжэ-шье һаань, энэ жэлдэ манай Сергей Замбалов урда урдынхиһаа һайн һорилго бэлэдхэлтэй байна. Ушар нимэһээ дээгүүр һуури эзэлхэ аргатай бшуу. Олимпиин наадануудай чемпион, дэлхэйн таба дахин чемпион Арсен Фадзаевай (Владикавказ) дээшээ гаража, 74 килограммай шэгнүүртэ барилдаа һаань, манай Борис Будаевай арга боломжо нилээд дээшэлхэ байна. Тиимэһээ юунэй болохые хүлеэгээд лэ байял даа. Буряад ороной командаһаа хэн нэгэн шалгаржа, Барселонодо болохо зунай XXV Олимпиадада хабаадаха эрхэдэ олоошье хүртэхэгүй юм гү гэһэн вайдалаа үншэн хабһанайнгаа оёорто хадагалжа ябанабди. Манай республикын тренернүүдэй худэлмэри эндэһээ элеэр харагдана. СССР-эй габьяата тренер Г. Н. Махутов, РСФСР-эй габьяата тренернүүд Н. С. Ивахинов, В. Ж. Ангархаев болон бусадай оролдосотой ажалай ашаар лэ тэдэнэй һураг шад һайнаар һорилго хэжэ, СНГ-гэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадахань гээшэ.

— Хэд тренернүүдээр ошохонь бэ?

— Забайкалийн сэрэгэй округтой ахалагша тренер, СССР-эй габьяата тренер, спортын мэргэжэл дээшэлүүлхэ һургуулийн ахалагша тренер Мүнхэ Содномович Цыдыпов республикымнай суглуулагдамал командын тренернүүдэй тоодо ошохо байна.

— Хэл судья боложо, СНГ-гэй мүрысөөндэ хабаадахаб?

— Манай республикын бэлигтэй бэрхэ судьянарай нэгэн, улясхоорондын категориин судья Баатар Занабазаровичь Цыбиков судья боложо, энэ мүрысөөндэ хабаадаха юм.

— Валерий Манзаргашеевич, таанадта, нютаганигаа барилдааша хүбүүдтэ амжалтатай ябажа ерэхыетнай хүсэнэбди.

— Һайнта даа.

ТҮРҮҮШЫН НААДАНУУДАЙ ДҮН

Россин футболистнуудай дундаһаа нэгэдэхи лигэдэ наададаг манай зоныг командануудаа эзлжээтэ уулзалгануудаа үнгэргэбэ. Дүрбэдэхи нааданай дүн хаража үзэхэдэ, мүрысөөнэй таблицада түрүүшын хоёр һуурида гараад ябаһан Эрхүүгэй «Звезда», Омскын «Иртыш» командануд «бүдэрхэ» баатай болоһон байха юм.

Эрхүүгэй команда Шэтын «Локомотивта» айлшалхадаа, талмайн эзэдтэ 0:2 тоотойгоор шүүгдэбэ. Жэл бүри гоё һайханаар наададаг Шэтын футболистнуудаа эрхимлэгшэдые хүсэбэ. Тиихэдэ эдэнэр наадагдаагүй нэгэ уулзалгатай, «Локомотивай» футболистнуудаа урда тээнь Хабаровскын футболистнуудта айлшалхадаа, уулзалгаяа 0:0 тоотойгоор түгэсхэжэ, нэгэ очко абаһан байгаа. Харин гурбадахи наадандаа эдэнэртэ ерэһэн Красноярскын «Металлургые» 2:1 тоотойгоор булижа гараа юм.

Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын футболистнуудай дундаһаа жэл бүри шалгаржа гарадаг Омскын «Иртышэй» футболистнуудаа Кемеровын командада айлшалхадаа, 1:2 тоотойгоор шүүгдэбэ. Тиигэжэ эдэнэрээ урдаа оруулба ха юм. Мүн өөһэдынгөө стадион дээрэ наадаһан Томскын «Томь» «Чкаловец» командые 2:1 тоотойгоор илажа, урагшаа дабшаба. Эдэнэрэй урда ороһон Владивостогой «Луч» командын футболистнуудаа Барнаулай «Динамотай» стадион дээрэнь наадахадаа, 0:0 тоотойгоор тэнцэһэн, харин өөрынгөө стадион дээрэ Комсомольск-на-Амуре хотын «Амурые» 1:0, мүн гурбадахи уулзалгадаа Хабаровскын футболистнуудые 1:0 тоотойгоор шүүжэ гараһан байна. Тиигэжэ эдэнэр нэгэ һуури урагшаа дабшаба. Мүнөөдөө мүрысөөнэй таблицада долоон командын футболистнуудаа эрхимүүдэй тоодо орохо зорилготойгоор уулзалга бүхэндэ илажа гарахаа эрмэлээнэ.

Манай республикын нэрэ хамгаалдаг «Сэлэнгын» футболистнуудаа гурбан уулзалгада хоёр очкотой болоод, һүүлшын һууринуудай нэгые эзэлнэ. Эдэнэр өөрынгөө стадион дээрэ наадахынгаа урда тээ Сибириин хото городуудаар айлшалхадаа, Омскын «Иртыштэ»—0:2, Новосибирскын «Чкаловцта» 0:3 тоотойгоор булигдажа ерээ һэн. Харин өөрынгөө стадион дээрэ Яхадай командые 2:0 тоотойгоор илаа һааб даа. Түрүүшын уулзалгануудай дүн хаража үзэхэдэ, мүрысөөнэй таблицада түрүү һуури эзэлжэ ябаһан командануудаа, мүн өөрынгөө стадион дээрэ наадаһан футболистнуудаа шүүжэ гарахадаа, урдань ороһон зарим командануудые «бүдэрүүлээд» табиһан байха юм.

Мүнөөдэр манай футболистнуудаа мүрысөөнэй таблицада гурбадахи һуури эзэлээд ябаһан Кемеровын «Кузбасс» командатай наадаха юм. Наадан үдэшын 6 час 30 минутаһаа эхилхээр хараалагдана.

Мүнөөдэрэй байдалаар мүрысөөнэй таблица уншагшадай анхаралда томилогдобо.

Командануд	наадаа	шүүгэ	тэнцэ	шүүдэ	бүмбэгэ	очко
«Звезда» (Эрхүү)	5	3	1	1	8—3	7
«Локомотив» (Шэтэ)	4	3	1	0	7—1	7
«Кузбасс» (Кемеровэ)	4	3	0	1	8—6	6
«Иртыш» (Омск)	4	2	1	1	6—3	5
«Динамо» (Барнаул)	3	2	1	0	5—2	5
«Томь» (Томск)	4	2	1	1	5—4	5
«Луч» (Владивосток)	3	2	1	0	2—0	5
«Амур» (Благовещенск)	4	2	1	1	4—5	5
«Чкаловец» (Новосибирск)	4	2	0	2	6—4	4
«Сахалин» (Ю-Сахалинск)	4	2	0	2	2—7	4
СКА (Хабаровск)	4	1	1	2	3—2	3
«Металлург» (Новокуз.)	2	1	0	1	5—2	2
«Сэлэнгэ» (Улаан-Удэ)	3	1	0	2	2—5	2
«Динамо» (Саха)	3	0	0	3	0—5	0
«Амур» (Комсомольск)	4	0	0	4	1—8	0
«Металлург» (Красноярск)	5	0	0	5	1—10	0

ДЭЛХЭЙ ҺОНИНО ДЭЭЖЭН

ҮНЭНШЭХЫН ЛА

Ашиш Бансал гу[illegible] байхадаа би ... һайн[illegible] бан үхибүүтэй хү[illegible] гэнтэ түрэлхидт[illegible] Үхибүүн хэлжэл[illegible] бэзэ гэжэ һанаа[illegible] хоёрынь энеэлдэ[illegible]

Теэд арбан [illegible] һэн хойно хүбүүн [illegible] даа эгээл нигэжэ [illegible] Гадна һамганайн[illegible] дэйнгээ нэрые нэ[illegible] дээнтээ уулзаа[illegible] байһанаа мэдүүл[illegible] һаяхан 13 наһа[illegible] урда наһанайнг[illegible] түүхые багшанар[illegible] рэлхидтөө хөөрэ[illegible]

Тэрэ Бинай Т[illegible] нэрэтэй байһан, [illegible] түмэр замай [illegible] худэлдэг байгаа, [illegible] тэйшүүлэй байр[illegible] һамгантаяа ба [illegible] ажаһуудаг һэн, Н[illegible] гэгшын үдэшэ о[illegible] бусажа ябахад[illegible] хүн баринжа то[illegible] байгаа...

Энэдхэг зон хэ[illegible] байдагбди гэжэ [illegible] Ашиш Бансал[illegible] һонирхол татаа, [illegible] түмэр замай [illegible] һайн нананаб, о[illegible] хаб гэжэ тэрэ х[illegible] Энэ наһандаа Б[illegible] үзөөгүй Ашиш т[illegible] Матунга станци[illegible] шодог мастерск[illegible] оложо, түрэлхи[illegible] журналистнуудые[illegible] һэн. Бинай Тхан[illegible] үнэхөөрөө ажал[illegible] юм гээд хүдэлг[illegible] шэлбэ. Тэрэ һам[illegible] хүүгэдтэй байг[illegible] жэлэй саада т[illegible] болоо һэн, тэрэ[illegible] хубы залан тух[illegible] дуулаагүйбди гэ[illegible] рэбэ. Харин Бин[illegible] олдобогүй. Тэд[illegible] даг район Бомбе[illegible] гогдонхой.

Энэдхэгэй хүн[illegible] лэб үхибүүд урд[illegible] хайгаа бодото [illegible] элеэр наһажа, [illegible] ушарнууд олон д[illegible] Гэбэшье һүзэг[illegible] энэ талаар һэ[illegible] юм. Тиигэбэ яаб[illegible] Бинай урда наһан[illegible] га ба үхибүүдые [illegible] боно, тэдэнтэй [illegible] ратай гээд «Бл[illegible] соносхохо зуураа[illegible] хыень тэдэнинэ [illegible]

ХЭТЭРМЭ [illegible]
ХОМХОН[illegible]

Эфиопиин нэг[illegible] чальник сержант [illegible] ма түмэр хаалт[illegible] рөө һууха баа[illegible] гэжэ хэзээдэшье [illegible] гүй һэн.

Үлүү гарама [illegible] хада тиимэ ха [illegible] дарга юунһээшье [illegible] байгаа гэжэ мүр[illegible] элирүүлэгдэбэ. [illegible] хэмжээнэй м[illegible] абахаһаа гадна, [illegible] дээ байһан түр[illegible] магнитофон, гэр [illegible] тэбхэр түмэр, 25 [illegible] нэ сорго ба хоёр[illegible] гайлһан байна. [illegible] байшан гэр түр[illegible] тэ барюулжа [illegible] Гадна барилгын [illegible] өөрө мүнгэ түлэ[illegible] наандаашье орус[illegible]

«Эхо планеты»

БУРЯ[illegible]
мүнөөдэрэй [illegible]

Республикын [illegible] дын зургаануудт[illegible] хойшолонгууд т[illegible] дахин» — Э. Н[illegible] статья.

Үдэрэй шуу[illegible] лаар. «Һайн [illegible] хүлеэхэ...»—А. [illegible] тервью.

Харилсаанай [illegible] дэнэ. «Ээлжээтэ [illegible] Улаан-Удэдэ үнгэ[illegible] бо»—Буряад [illegible] Министрнүүдэй С[illegible] рүүлэгшэ В. Б. [illegible] үнгэргэдэһэн н[illegible]

Манай айлшал[illegible] дерсон—Техасай [illegible] —А. Климовэй [illegible]

«Бэлиг шадаб[illegible] руулха зорилго[illegible] Т. Якунаевагай [illegible] нүүд.

Арсалдаата [illegible] «Хүршынгөө та[illegible] дэхэм гээд...»—[illegible] нэй статья.

Соносхолнуу[illegible]

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведуудэй худэлмэрийн ба нийтын эмхинуудэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олонийтын худэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнууд: Баргажанда—91-1-44. Закамейскда—31-61 Агинскда—3-45-94.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-54-54, вахта—2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараа
Хэблэлэй 2 нүүдэлэй хэмжээтэй.
Газетын индекс 50901. Тираж 7 500.
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 21.45.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олондо мэдээсэлгын министерствын республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ.
Директорэйнь телефон 2-40-45